ePublishing
ΕΘΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗΣ
NATIONAL DOCUMENTATION CENTRE

Λεξικογραφικόν Δελτίον

Τόμ. 14 (1982)

Λεξικογραφικόν Δελτίον

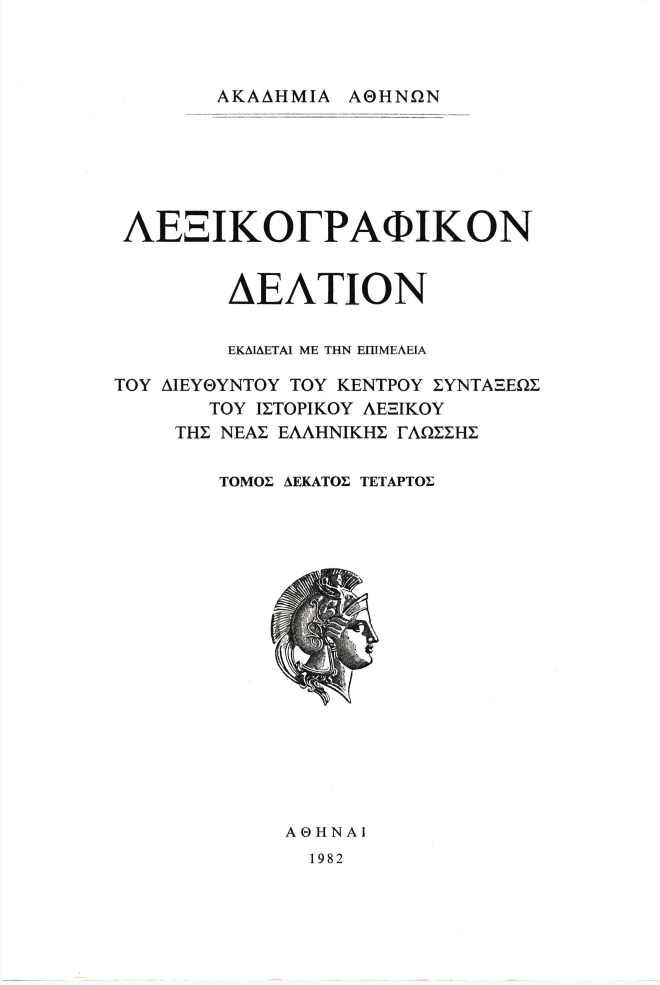

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ΛΕΞΙΚΟΓΡΑΦΙΚΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ

ΕΚΔΙΔΕΤΑΙ ΜΕ ΤΗΝ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

ΤΟΥ ΔΙΕΥΘΥΝΤΟΥ ΤΟΥ ΚΕΝΤΡΟΥ ΣΥΝΤΑΞΕΩΣ
ΤΟΥ ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ ΛΕΞΙΚΟΥ
ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΗΣ

ΤΟΜΟΣ ΔΕΚΑΤΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟΣ

ΑΘΗΝΑΙ
1982

Ἐτυμολογικὰ ἀνάλεκτα

Κώστας Καραποτόσογλου

https://epublishing.ekt.gr | **e-Εκδότης:** ΕΚΤ | **Πρόσβαση:** 11/01/2026 04:03:21

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ΛΕΞΙΚΟΓΡΑΦΙΚΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ

ΕΚΔΙΔΕΤΑΙ ΜΕ ΤΗΝ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

ΤΟΥ ΔΙΕΥΘΥΝΤΟΥ ΤΟΥ ΚΕΝΤΡΟΥ ΣΥΝΤΑΞΕΩΣ
ΤΟΥ ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ ΛΕΞΙΚΟΥ
ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΗΣ

ΤΟΜΟΣ ΔΕΚΑΤΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟΣ

ΑΘΗΝΑΙ
1982

ΛΕΞΙΚΟΓΡΑΦΙΚΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ

BULLETIN LEXICOGRAPHIQUE

14 (1982)

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ΛΕΞΙΚΟΓΡΑΦΙΚΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ

ΕΚΔΙΔΕΤΑΙ ΜΕ ΤΗΝ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

ΤΟΥ ΔΙΕΥΘΥΝΤΟΥ ΤΟΥ ΚΕΝΤΡΟΥ ΣΥΝΤΑΞΕΩΣ
ΤΟΥ ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ ΛΕΞΙΚΟΥ
ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΗΣ

ΤΟΜΟΣ ΔΕΚΑΤΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟΣ

ΑΘΗΝΑΙ
1982

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ
ΚΕΝΤΡΟΝ ΣΥΝΤΑΞΕΩΣ ΤΟΥ ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ ΛΕΞΙΚΟΥ
ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΤΗΣ ΤΕ ΚΟΙΝΩΣ ΟΜΙΛΟΥΜΕΝΗΣ
ΚΑΙ ΤΩΝ ΙΔΙΩΜΑΤΩΝ
Λεωφόρος Συγγροῦ 129 - Β. Δίπλα 1

Διευθυντής: ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ Α. ΚΡΕΚΟΥΚΙΑΣ

ACADÉMIE D'ATHÈNES
CENTRE DE RÉDACTION DU DICTIONNAIRE HISTORIQUE
DU GREC MODERNE (LANGUE COMMUNE
ET DIALECTES)
129, Bd Sygrou - 1, rue V. Dipla. Athènes

Directeur: DÉMÈTRE A. KRÉKOUKIAS

ΠΙΝΑΚΑΣ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Σελίδες

Δημητρίου Α. Κρεκούκια: Ἀρχαιοπινῆ στοιχεῖα στὸ ἀγροτοποιμενικὸ λεξιλόγιο τῆς Λήμνου 5– 19

Δημητρίου Α. Κρεκούκια: Ἀρχαιοπινῆ ὀνόματα φυτῶν στὸ γλωσσικὸ ἰδίωμα τῆς Ἰκαρίας 21– 26

Χριστοφόρου Γ. Χαραλαμπάκη: Τὸ πρόβλημα τῶν ἰδιωματικῶν στοιχείων στὴ νεοελληνικὴ λογοτεχνία 27– 51

Christoph Charalambakis: Forschungsbericht über die sprachwissenschaftlichen Studien in Griechenland (1971-1980). 53– 85

Ἀγαπητοῦ Γ. Τσοπανάκη: Ἐτυμολογικά 87– 99

Νικολάου Γ. Κοντοσοπούλου: Ὁ Γλωσσικὸς Ἄτλας τῆς Ἑλλάδος. Νέοι προσανατολισμοί 101–121

Ἀναστασίας Κατσίκη-Γκιβάλου: Τὸ οὐσιαστικὸ καὶ τὸ ρῆμα στὴν ποίηση τοῦ Κ. Π. Καβάφη 123–141

Ἐλευθερίας Γιακουμάκη: Ἡ γλῶσσα τῆς «Ὀδύσσειας» τοῦ Ν. Καζαντζάκη 143–167

Σταύρου Γ. Κατσουλέα: Τὰ ἐπαγγελματικά, σκωπτικὰ καὶ τοπικὰ ἐπώνυμα τῆς Βλάστης τοῦ νομοῦ Κοζάνης 169–194

Ἀγγέλου Γ. Ἀφρουδάκη: Ἀπὸ τὸ τοπωνυμικὸ τῆς ΒΔ. Γορτυνίας 195–240

Ἀντωνίου Μπουσμπούκη: Σύνταξη τοῦ ἄρθρου μὲ ἐπιρρήματα στὴ νέα Ἑλληνικὴ καὶ τὴν Ἀρωμουνικὴ (Κουτσοβλαχική) 241–242

Χριστίνας Μπασέα-Μπεζαντάκου: Ἡ σημερινὴ γλωσσικὴ κατάσταση στὸ νομὸ Πιερίας 243–254

Ἀναστασίας Κατσίκη-Γκιβάλου: Ἡ φύση τοῦ λεκτικοῦ συμβόλου 255–262

Κώστα Καραποτόσογλου: Ἐτυμολογικὰ ἀνάλεκτα 263–288

Ἔκθεση διαγωνισμοῦ τῆς Γλωσσικῆς Ἑταιρείας τοῦ ἔτους 1980. 289–298

ΕΤΥΜΟΛΟΓΙΚΑ ΑΝΑΛΕΚΤΑ

ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΑ

Περιθωριακὲς σημειώσεις στὸ Λεξικὸ τοῦ Du Cange ἀποτέλεσαν τὴ βάση γιὰ τὸ σχηματισμὸ τοῦ πρώτου μέρους τοῦ μελετήματος πού ἀναφέρεται στὴ μεσαιωνικὴ ἑλληνική· οἱ σημειώσεις ἀφοροῦσαν τὶς λέξεις *ζάγανος*, *τζουράκιον* καὶ *τσαγανός*, πού ἂν καὶ ἔχουν διατυπωθεῖ ὁρισμένες ἀπόψεις γιὰ τὸ ἔτυμο τῶν λέξεων, δὲ νομίζω ὅτι ἦταν οὐσιαστικές, γιατὶ παρουσίαζαν σημεῖα πού εἶχαν ἀνάγκη βελτίωσης ἢ καινούργιας προσέγγισης, ὕστερα προστέθηκαν καὶ οἱ λέξεις *καραούσι* καὶ *κούζα*. Προσπάθησα νὰ λάβω ὑπόψη μου ὅ,τι ἔχει γραφτεῖ τόσο στὴν ἑλληνικὴ ὅσο καὶ στὴν ξένη βιβλιογραφία γιὰ κάθε θέμα.

ζάγανος

1. *ζάγανος* ὁ [1], εἶδος κυνηγετικοῦ γερακιοῦ μὲ χρωματιστὲς κηλίδες στὸ πτίλωμά του. Ἡ λ. ἀπαντᾶ στὸν «Πουλολόγο» [2], ὅπου διαβάζουμε: «μὴ ὁρίσω τὸν ἱέρακα εἶτα καὶ τὸν πετρίτην, τὸν *ζάγανον* τὸν φοβερόν, εἶτα τὸν γέρον φάλκον»· τὸ «Ὀρνεσόφιο» [3] ἀναφέρει: «Ὁ *ζάγανος* ὀφείλει εἶναι μακρύλαμνος, αἱ δυσωμίαι αὐτοῦ πλατέαι, κοντὰ τὰ μηρία καὶ τὰ καλάμια τῶν ποδιῶν αὐτοῦ, οἱ δάκτυλοι αὐτοῦ μακροί, ἡ οὐρὰ αὐτοῦ ἀπλωμίστη καὶ ὡς ἂν παχνισμένη, ὁ σφόνδυλος αὐτοῦ μακρός, κεφάλιν μικρὸν καὶ πλατύ, ἡ μίτη αὐτοῦ λεπτή· χρῶμα δὲ τὸ μαῦρον ἢ τὸ λεγόμενον καστανὸν [ἢ καὶ κιχλάτον]· κακόγνωμοι γὰρ εἰσιν οἱ τὰ τοιαῦτα χρώματα ἔχοντες, πλὴν δυνατοί· ὀφείλεις δὲ διδόναι συχνότερον πρὸς τοὺς *ζαγάνους* ἀγριοπούλια ἤτοι περιστέρια τρυγόνια καὶ ἕτερα ὅμοια», καὶ στὸ «Συναξάριον τοῦ τιμημένου γαδάρου» [4] περιέχονται οἱ στίχοι: «Πάντες διασκορπίζονται ἐν μέσῳ τοῦ δρυμῶνος ὡς *ζάγανος* καὶ σταυραετός, ξυφθερογυρευτᾶδες». Τὴ λ. ἔχει ἀποθησαυρίσει ὁ Du Cange [5], ὁ Π. Βλαστὸς [6] καὶ διασώζεται στὴν

---

1. *Ἰω. Ν. Καλλέρη*, Ἀνάλεκτα λεξικογραφικά, Λεξικογραφικὸν Δελτίον 8, 1958, 36, ὑπ. 3.
2. *«Ὁ Πουλολόγος»*, στ. 663, ἔκδ. Stam. Krawczynski, Akademie-Verlag - Berlin 1960.
3. *«Ὀρνεοσόφιον κελεύσει γεγονότος τοῦ ἀοιδίμου βασιλέως κυρίου Μιχαήλ»*, τ. 2, σ. 577, ἔκδ. Rud. Hercher, Claudii Aeliani varia historia epistolae fragmenta, Lipsiae MDCCCLXVI.
4. *«Συναξάριον τοῦ τιμημένου γαδάρου»*, στ. 35, ἔκδ. G. Wagner, Carmina Graeca Medii Aevi, Λειψία 1874, σ. 112-123.
5. Du Cange, Glossarium ad scriptores mediae et infimae Graecitatis, Λουγδοῦνο 1688, ἀνατ. Graz 1958, σ. 455.
6. *Πέτρου Βλαστοῦ*, Συνώνυμα καὶ συγγενικά, Τέχνες καὶ σύνεργα, Ἀθήνα 1931, σ. 423.

κυπριακὴ διάλεκτο ὡς *ζάνος* [7]: «Τὸ *ζάνος* [8] εἶναι τὸ βυζαντινὸν ζαγανὸς ἢ ζάγανος. Καὶ *ὀξυπτέριον*, *πετρίτης*, *φαλκώνιον* κ.λ.π. τὸ ἔλεγον οἱ Βυζαντινοί... Τὸ χρῶμα του ξανθὸν μὲ μαῦρα στίγματα εἰς τὸ κορμὶ καὶ μαύρας ραβδώσεις εἰς τὴν οὐράν. Τὸ ἐπιστημονικόν του ὄνομα κατὰ Λιννᾶον Accipiter nisus».

Ὁ Ν. Χ. Ἀποστολίδης [9] ταυτίζει τὸ ζάγανος μὲ τὸ Vultur fulvus [10] = Gyps fulvus = Γὺψ ὁ πυρόχρους [11], κοινῶς *ὄρνιο*, *κόκκινο ὄρνιο*, *σκανίτης*· ἡ λ. ἀναφέρεται μᾶλλον [12] στὸν Κίρκον τὸν ὀρνιθοφάγον (Accipiter gentilis), ποὺ εἶναι πολὺ διαδομένος στὴν Ἀνατολή.

Ὁ Ἀδ. Κοραῆς [13] ἐτυμολογεῖ τὴ λ. *ζαγάριον*, *ζαγάρι* = κυνηγετικὸς σκύλος, ἀπὸ τὸ ἀραβικὸν [14] *Σακὰρ* «ὁποῖον εἰς ἐκείνους σημαίνει τὸν ἱέρακα ἢ τὸν γύπα, σαρκοβόρα ὄρνεα, χρήσιμα εἰς κυνήγιον. *Ζαγάριον* ὠνόμαζαν καὶ οἱ Γραικορωμαῖοι, ὡς ἡμεῖς, τὸν κυνηγετικὸν σκύλον· *Ζάγανον* δὲ ἀρσ. Δ. καὶ Βαρβαρώτερον, *Συγκούριον* [15], οὐδετ. Δ. τὸ κυνηγετικὸν ὄρνεον, καὶ ταῦτα ἀπὸ τὴν αὐτὴν πηγή». Ἡ

---

7. *Παύλου Ξιούτα*, Κυπριακὴ λαογραφία τῶν ζώων, Λευκωσία 1978, σ. 242-43.

8. Ἡ λ. *ζάνος* προέρχεται ἀπὸ τὸ *ζάγανος* μὲ ξέπεσμα τοῦ γ μεταξὺ δύο φωνηέντων. πρβλ.: *λόος*, *λοῆς*, *κακολοητής*, *συλλοΐζομαι*. — *Σίμου Μενάρδου*, Γλωσσικαὶ μελέται, Λευκωσία 1969, σ. 4. — *Χρ. Γ. Παντελίδου*, Φωνητικὴ τῶν νεοελληνικῶν ἰδιωμάτων Κύπρου, Δωδεκανήσου καὶ Ἰκαρίας, Ἐν Ἀθήναις 1929, σ. 31-32. — Ὁ *Γ. Λουκᾶς*, Λέξεις Κυπριακαί, Γλωσσικαὶ περὶ Κύπρου πραγματεῖαι τοῦ ΙΘ' αἰῶνος, Ἐν Λευκωσίᾳ 1978, σ. 236, ἀναφέρει: «*ζᾶνος* (ὁ) = εἶδος ἁρπακτικοῦ ὀρνέου, μικροτέρου τοῦ ἱέρακος καὶ ἔχοντος τὴν ἰδιότητα ὡς ἐκεῖνος, ν' ἁρπάζῃ τὰ μικρὰ πτηνῶν = ζαρός».

9. *Ν. Χ. Ἀποστολίδη*, Ἐπιστημονικὸς καθορισμὸς τῶν ἐν τῷ «Πουλολόγῳ» ἀναφερομένων πτηνῶν, Παρνασσὸς 1, 1896, 136.

10. *Ἀντ. Χ. Κανέλλη* - W. Bauer, Τὰ ὀνόματα τῶν πουλιῶν τῆς Ἑλλάδος, Ἀθῆναι 1973, σ. 63 καὶ 27. — M. Walters, The Complete Birds of the World, London 1980, σ. 23.

11. *Ν. Γερμανοῦ*, «Γὺψ», Ἐγκυκλοπαιδικὸν Λεξικὸν Ἐλευθερουδάκη, τ. 4, σ. 198. — *Χαρ. Χατζησαράντου* - *Ἀντ. Κανέλλη* Κατάλογος τῶν πτηνῶν τῆς Ἑλλάδος μὲ τὰ κοινά τους ὀνόματα, ἀνάτυπο ἀπὸ τὸ «Βουνὸ» 1947-48 τοῦ Ἑλληνικοῦ Ὀρειβατικοῦ Συνδέσμου, σ. 144.

12. M. Walters, ὅ.π., σ. 24. — Ὁ F. Viré, «Bayzara» (=Ἱερακοτροφία), Encyclopédie de l'Islam, τ. 1, Leyde-Paris 1960, σ. 1187, ἀναφέρει: «L'oiseau qui a joui de la plus grande faveur, depuis la plus haute antiquité et à travers tous les pays d'Orient, est, sans contredit, L'Autour, Accipiter gentilis et sa sb)sp. Accip. albidus, (indif. bāz, shāhbāz) qui n'appartient pas à l'avifaune des contrées de langue arabe, mais que les marchands apportaient de Grèce, du Turkestan, de Perse et de l'Inde».

13. *Ἀδ. Κοραῆ*, Ἄτακτα, τ. 5_1, Ἐν Παρισίοις 1835, σ. 83.

14. Ἡ ἐτυμολόγηση τῆς λ. ἀπὸ τὸ ἀραβικὸ صَقْر s'aqr = γεράκι, εἶναι ἀνεπιτυχής· τὸ πιθανότερο εἶναι ἡ λ. νὰ προέρχεται ἀπὸ τὸ τουρκικὸ zağar = ζαγάρι, κυνηγετικὸς σκύλος. Ἡ λ. χρειάζεται ἐξονοχυστικὴ μελέτη γιατὶ τὸ ἔτυμο της παρουσιάζει πολλὰ δύσκολα σημεῖα. — Edward William Lane, An Arabic-English Lexicon, τ. 4, London 1872, σ. 1705γ. — Max Vasmer, Russisches etymologisches Wörterbuch, τ. 2, Heidelberg 1979, σ. 251. — Vl. Georgiev, Iv. Gulubov, J. Zaimov, St. Ilçev, Bulgarski Etimologiçen Reçnik, τ. 1, Σόφια 1971, σ. 580. — Petar Skok, Etimologijski Rjeçnik Hrvatskoga Ili Sprskoga Jeziha, τ. 2, Zagreb 1972, σ. 547.

15. Ἡ λ. *συγκούριον* = εἶδος γερακιοῦ, ἐτυμολογεῖται ἀπὸ τὸ τουρκικὸ sungur = γεράκι. — James W. Redhouse, A Turkish and English Lexicon, Constantinople 1890, σ. 1195b.—

πηγὴ θεωρεῖται ἀνατολική, ἀλλὰ δὲ καθορίζεται ἀπὸ ποιὰ λέξη προέρχεται ἡ λ. ζάγανος. Ὁ Fr. Miklosich [16] θεωρεῖ ὅτι ἡ λ. παράγεται ἀπὸ τὸ τουρκοπερσικὸ [17] شاهين şahin = Ἱέραξ ὁ μεταναστευτικὸς (Falco peregrinus) ἡ λ. şahin [18] ὅμως ἔχει περάσει στὴ νεοελληνικὴ ὡς *σαγίνι, σαΐνι, σαχίνι* τό [19], «εἶδος τι ἱέρακος κατ' ἐξοχὴν ζωηροῦ καὶ εὐκινήτου», Κίρκος ὁ βραχύπους (Accipiter brevipes) [20], καὶ λόγοι φωνητικοὶ ἀποκλείουν τὴ μεταβολὴ τῆς λ. ἀπὸ shāhīn σὲ *ζάγανος*. Ὁ Ἐμμ. Κριαρᾶς [21] ἐτυμολογεῖ τὴ λ. ἀπὸ τὸ τουρκικὸ zağanos [22] στὴν τουρκικὴ ἡ λ. zağa-

---

Γιὰ μιὰ πλήρη παρουσίαση τοῦ θέματος βλ. Gerhard Doerfer, Türkische und mongolische Elemente im Neupersischen, τ. 3, Wiesbaden 1967, σ. 272-77.

16. Franz Miklosich, Die türkischen Elemente in den südost- und osteuropäischen Sprachen (Griechisch, Albanisch, Rumunisch, Bulgarisch, Serbisch, Kleinrussisch, Grossrussisch, Polnisch), Nachtrag zu der unter dem gleichen titel im XXIV und XXXV bande der Denkschriften gedruckten, zweite hälfte, Denkschriften 38, Wien 1890, σ. 37 καὶ 195.

17. Ἡ περσικὴ λ. شاهين shāhīn = λευκὸ γεράκι, ἀπαντᾶ στὴν παλαιὰ τουρκικὴ ὡς şahan καὶ χωρὶς φωνητικὴ διαφοροποίηση στὴν κοινὴ τουρκικὴ ὡς şahin. — F. Steingass, A Comprehensive Persian-English Dictionary, London 1977, σ. 728b. — S. Haim, New Persian-English Dictionary, τ. 2, Tehran 1975, σ. 166a. — Tarama Sözlüğü. τ. 5, Ankara 1971, σ. 3644. — New Redhouse Turhish-English Dictionary, Istanbul 1979, σ. 1046. — Ἡ περσικὴ λ. shāhīn προέρχεται ἀπὸ τὴ λ. شاه shah = σάχης, βασιλιάς. — Paul Horn, Grundriss der neupersischen Etymologie, Strassburg 1893, λῆμμα 772. Ἡ λ. βρίσκεται στὴν ἀραβικὴ ὡς shāhīn = σαΐνι, ἰνδικὸ γεράκι. — Hans Wehr, A Dictionary of Modern Written Arabic, edited by J. Milton Cowan, Wiesbaden 1971, σ. 450b, στὴν ἀρμενικὴ ὡς Շահէն shahēn = yellow legged hawk, aesalon, merlin, sparrow-hawk, Rev. Matthias Bedrossian, New Dictionary Armenian-English, 1879, σ. 541a. — Gr. Açarjan, Etimologiçeskij Korennoj Slovar' Armjanskogo jazyka, τ. 3, Erevan 1977, σ. 485a. — Paul de Lagarde, Gesammelte Abhandlungen, Leipzig 1866, σ. 10, ὑπ. 2. — Heinrich Hübschmann, Armenische Grammatik, Leipzig 1897, ἀν. 1972, σ. 210, στὴν οὐρντοὺ ὡς shāhīn = A white falcon, a royal falcon; the gerfalcon. — John T. Platts, A Dictionary of Urdū, Classical Hindī and English, Oxford 1884, ἀν. New Delhi 1977, σ. 720a. Γιὰ τὶς βαλκανικὲς γλῶσσες βλ. Karl Lohotsch, Etymologisches Wörterbuch der europäischen (Germanischen, Romanischen und Slavischen) Wörter Orientalischen Ursprungs, Heidelberg 1927, λῆμμα 1764.

18. Ὁ G. Moravcsik, Byzantinoturcica II, Berlin 1958, σ. 128, ἀναφέρει: «Das Wort ζάγανος (= šāhīn ' Würgfalhe '?)».

19. *Δ. Δημητράκου*, Μέγα Λεξικὸν ὅλης τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης, τ. 8, 1964, σ. 6453. — Pavlos Georgiadis, Die lautlichen Veränderungen der türkischen Lehnwörter im Griechischen, Munchen 1974, σ. 134 καὶ 138. — Στὴν ποντιακὴ διάλεκτο ἡ λ. βρίσκεται ὡς: *σαχινᾶς* ὁ, *σαχίνος* ὁ «Τὸ πτηνὸν ἱέραξ». — *Α. Α. Παπαδόπουλου*, Ἱστορικὸν Λεξικὸν τῆς Ποντικῆς Διαλέκτου, τ. 2, Ἐν Ἀθήναις 1961, σ. 268. — Ch. Symeonidis, Lautlehre der türkischen Lehnwörter im neugriechischen Dialekt des Pontos, Ἀρχεῖον Πόντου 31, 1971-72, σ. 57 καὶ 116.

20. *Κανέλλη-Bauer*, ὅ.π., λῆμμα 75.

21. *Ἐμμ. Κριαρᾶ*, Λεξικὸ τῆς μεσαιωνικῆς ἑλληνικῆς δημώδους γραμματείας 1100-1669, τ. 7, Θεσσαλονίκη 1980, σ. 2.

22. Ὁ *Ι. Ν. Καλλέρης*, Ἀνάλεκτα λεξικογραφικά, Λεξικογραφικὸν Δελτίον 8, 1958, 36 ὑπ. 3, γράφει μὲ προσοχή: «Ἐκτὸς ἂν προῆλθε κατ' ἀντιμετάθεσιν ἐκ τοῦ Βυζαντινοῦ *ζάγανος*, δηλοῦντος εἶδος κυνηγετικοῦ ἱέρακος, οὗτινος τὸ πτίλωμα ἔφερε χρωματιστὰς κηλῖδας (τὸ *ζάγανος* τοῦτο διασώζεται εἰς τὸ Νεοελλην. ἐπώνυμον *Ζαγανιάρις*, ἀντίστοιχον τοῦ *Γερακάρις*, — ὄχι ἐκ τοῦ

nos καὶ zağanoz σημαίνει [23]: 1) Ὁ ἐδώδιμος θαλάσσιος καρκίνος (Cancer pagurus). 2) Ἡ κυνηγετικὴ κουκουβάγια ἐκπαιδευμένη σὰ γεράκι (Bubo maximus). Στὴν πραγματικότητα ἔχουμε στὴν τουρκικὴ δύο ἰδιόφθογγα (homonyms), διαφορετικῆς ἀρχῆς τὸ καθένα: 1) zağanos, çağanoz [24] (= ὁ θαλάσσιος καρκίνος) < μεσ. ἑλλην. [25] *τζαγανός*, νεοελλ. *τσαγανὸς* = τὸ καβούρι, ὁ θαλάσσιος καρκίνος. 2) Ἡ λ. zağanos (= εἶδος γερακιοῦ) προέρχεται ἀπὸ τὸ μεσ. *ζάγανος*· ὅπως θὰ δειχθεῖ, πρόκειται γιὰ ἀντιδάνειο τῆς τουρκικῆς.

Στὴν τουρκικὴ ἀπαντᾶ ἡ λ. زاغنوس zagnus [26] = Name eines Vogels. زاغنوس [27] espèce de faucon· zağanos [28] = Bir cins doğan = ἕνα εἶδος γερακιοῦ. Ἡ λ. ἐξ αἰτίας τῆς κατάληξης -os θυμίζει παρόμοιες τουρκικὲς λέξεις ἑλληνικῆς ἀρχῆς [29], πρβλ : isparğos (σπάρος), lisarğos (λήθαργος), sekiros (σκῖρος), tolos (θόλος) κλπ. Ἡ τουρκικὴ δανείστηκε τὴ λ. ἀπὸ τὸ μεσ. ἑλλ. *ζάγανος*, ὅπου ὑπάρχει ταύτιση φωνητικὴ καὶ σημασιολογική, καὶ ἡ ἑλληνικὴ πῆρε τὴ λ. ἀπὸ τὸ περσικὸ [30] زغن zaghan = a kite· a black sparrow, ἴσως διὰ μέσου τῆς τουρκικῆς, πρβλ.: τουρκ. [31] زغن zağan = Ἰκτῖνος ὁ βασιλικὸς (Milvus milvus = Milvus regalis) ἢ Ἰκτῖνος ὁ μέλας (Milvus migrans). Ἡ τουρκοπερσικὴ λ. βρίσκεται καὶ

---

*σαγανιάρις ἢ τοῦ δαγκανιάρις, ὡς ὑπέθετεν ὁ μ. *Φ. Κουκουλές*: Ἀθηνᾶ 53, 1949, 208. Βυζαντ. Βίος καὶ Πολιτ. ΣΤ', 498). *Τσαγανὸς* λέγεται ἐπίσης ἐν Κρήτῃ κ. ἄλλ. ἢ *τζαγανὸς* (ἤδη μεσν.) ἢ *ζαγανὸς* (βλ. Χλωροῦ Α', 861) ὁ καρκῖνος, ἰδίᾳ τὸ μικρὸν «καβούρι» τῶν ποταμῶν, τὸ λεῖον καὶ λεπτὸν κέλυφος τοῦ ὁποίου φέρει στίγματα ἐρυθρωπά. Ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ λεξικὸν τῆς Ἑνετικῆς τοῦ G. Boerio ἀναφέρεται οὐσ. gazanela, σημαῖνον εἶδος κίχλης φερούσης στίγματα χρωματιστὰ ἐπὶ τοῦ λευκοῦ πτιλώματος τῆς κοιλίας. Εἶναι λοιπὸν πιθανὸν ὅτι τὸ ἐξ οὗ παράγεται οὐσ. gazano, ἀμάρτυρον εἰς τὰ λεξικά, ἐχρησιμοποιεῖτο κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς Ἐνετοκρατίας ἐν Κρήτῃ ὑπὸ παρεμφερῆ σημασίαν. Ταῦτα πάντα ἀποτελοῦν βεβαίως ὑποθέσεις. Μέχρις ἀποδείξεως τῆς ἀληθείας τῆς μιᾶς ἢ τῆς ἄλλης τούτων, γεγονὸς εἶναι ὅτι ἡ προέλευσις τοῦ ἐπιθέτου παραμένει σκοτεινή».

23. J. W. Redhouse, ὅ.π., σ. 1002a. — New Redhouse, σ. 1269.

24. *Ι. Χλωροῦ*, Λεξικὸν Τουρκοελληνικόν, τ. 1, Ἐν Κωνσταντινουπόλει 1899, σ. 646a. — Ὁ D. J. Georgacas, Turkish Common Names of Aquatic Animals and Fishing Terms of Greek Origin, Bollettino dell'Atlante Linguistico Mediterraneo 20, 1978, λῆμμα 145, παραθέτει καὶ τοὺς ἰδιωματικοὺς τύπους canos, sāna. Ἡ τουρκ. λ. çağanos = καβούρι, ἐξετάζεται παρακάτω.

25. *Εὐάγγ. Μπόγκα*, Τὰ εἰς τὴν Τουρκικήν, Περσικὴν καὶ Ἀραβικὴν δάνεια τῆς Ἑλληνικῆς, Ἀθηνᾶ 55, 1951, σ. 81 καὶ 110. — G. Meyer, Türkische Studien I, Wien 1893, σ. 21-22. — D. J. Georgacas, ὅ.π., λῆμμα 145.

26. Julius Th. Zenker, Dictionnaire Turc-Arabe-Persan, Leipzig 1866-76, ἀνατ. 1979, σ. 476a.

27. M. Pavet de Courteille, Dictionnaire Turk-Oriental, Paris 1870, σ. 332.

28. Türkçe Sözluk, Istanbul 1943, σ. 655.

29. *Α. Α. Παπαδόπουλου*, Τὰ ἐκ τῆς ἑλληνικῆς δάνεια τῆς τουρκικῆς, Ἀθηνᾶ 34, 1932, 19.

30. F. Steingass, ὅ.π., σ. 618a. — S. Haim, ὅ.π., τ. 1, σ. 1014β. — Arif Etik, Farsça-Türkçe Lûgat, Istanbul 1968, σ. 212a: زَغَن zağan = caylak = Milvus (=Ἰκτῖνος).

31. New Redhouse, σ. 1010a. J. W. Redhouse, ὅ.π., σ. 1010a. *Κανέλλη-Bauer*, ὅ.π., σ. 74.

στη ρουμανική [32] ὡς zăgan = γυπαετός [33], Milvus rufus, Falco milvus, Falco rufus, Gypaetus barbatus [34]. Σχηματικὰ εἴχαμε τὴν ἀκόλουθη πορεία: περσ. zaghan > τουρκ. zağan > ἑλλ. *ζάγανος* > τουρκ. zağanos.

καραούσι

2. «*καραούσι*, τό [35], πβλ. «ἐντύθην φορέματα περσικὰ καὶ εἰς τὴν κεφαλήν του εἶχεν καραούσι περσικὸ μὲ μαργαριτάριν ἐγκοσμημένο καὶ μὲ λιθάρια πολυτίμητα» 173ᵛ. Ἡ λ. πρέπει νὰ σημαίνῃ κάλυμμα τοῦ κεφαλιοῦ, ἕνα εἶδος καπέλου, ὅπως τὸ ἴδιο τὸ κείμενο παρακάτω μᾶς ἐπιτρέπει νὰ συμπεράνωμε, πρβ. «καὶ οὕτως ἐκδύθην Ἀλέξανδρος τὰ πολυτίμητα του φορέματα καὶ τὸ σκιάδι τὸ περσικό» 175ᵛ. Παρ' ὅλες μου τὶς προσπάθειες δὲν μπόρεσα νὰ ἐξακριβώσω τὴν προέλευση τῆς λέξης, τοῦ πιθανῶς νὰ μὴν εἶναι τουρκοπερσική. Ὁ σεβαστός μου φίλος κ. Α. Α. Πάλλης τρότεινε, μὲ πολλὴ ἐπιφύλαξη βέβαια, μιὰ πιθανὴ σύνδεση μὲ τὸ ἀρχαῖο ἑλληνικὸ οὐσιαστικὸ «*κυρβασία*» (= περσικὸ καπέλο, βλ. Liddell-Scott s. v.). Ὅμοια πιθανὴ ὅμως μοῦ φαίνεται καὶ ἡ ἐτυμολογία τῆς λέξης ἀπὸ τὸ ἀρχαῖο ἑλληνικὸ *κάρπασος* > λατινικὸ carbasus (μουσελίνα, ὕφασμα κατάλληλο γιὰ κάλυμμα τοῦ κεφαλιοῦ, γιὰ σαρίκι)». Ὁ Κ. Μητσάκης, πολὺ σωστά, διατυπώνει μὲ διστακτικότητα τὶς ἀπόψεις του, γιατὶ ἡ ἐτυμολογία τῆς λ. ἀπὸ τὸ «κυρβασία» ἢ τὸ «κάρπασος» παρουσιάζει πολλὰ προβλήματα, ποὺ τὴν κάνουν μᾶλλον ἀδύνατη.

Ἡ λ. εἶναι ἀραβικῆς ἀρχῆς [36], πρβλ.: قلنسوة qalanswat, qulansiyat, qalsuwat, qalsāat = καπέλο ὑψηλὸ καὶ μυτερό, ποὺ φοριόταν ἀπὸ τοὺς Ἄραβες, μερικὲς φορὲς μόνο, καὶ μερικὲς φορὲς κάτω ἀπὸ τὸ τουρμπάνι. Ἡ λ. ἔχει περάσει στὴν ἑλληνικὴ ἀπὸ τὸν τύπο: qalāswat [37]· ἡ ἀραβικὴ λ. βρίσκεται στὴν τουρκικὴ ὡς [38]:

---

32. *Ἕκτορος Κ. Σαραφίδου*, Λεξικὸν Ρωμουνοελληνικόν, Constanta 1922, σ. 530.

33. A. de Cihac, Dictionnaire d'étymologie Daco-Romane éléments Slaves, Magyars, Turcs, Grecs-Moderne et Albanais, Francfort 1879, σ. 628. Ὁ Cihac παραθέτει δίπλα στὴν τουρκικὴ λ. zağan = milan, καὶ τὴ μεσ. ἑλλ. *ζαγάνος* = avis venaticae genus. — Lazar Şaineanu, Influenta Orientala asupra limbei şi culturei Române, τ. 2, Bucuresci 1900, σ. 380.

34. Al. Cioranescu, Diccionario Etimológico Rumano, Biblioteca Filologica, Universidad de La Laguna 1958, λῆμμα 9405.

35. *Κ. Μητσάκη, Διήγησις περὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ τῶν μεγάλων πολέμων*, Byzantinisch-Neugriechische Jahrbücher 20, 1972, 259-60. — Ὁ *Ἐμμ. Κριαρᾶς*, ΛΜΕΔΓ, τ. 7, σ. 352, παραπέμπει στὸν Κ. Μητσάκη, ὅ.π.

36. E. W. Lane, ὅ.π., τ. 7, σ. 2558γ - 2559α.

37. R. Dozy, Supplément aux Dictionnaires Arabes, Leyde 1881, τ. 2, σ. 408β. — Ὁ Mevlût Sarı, El-Mevārid Arapça-Türkçe Lûgat, Istanbul 1980, σ. 1256β, μεταφράζει τὴν ἀραβικὴ λ. qalansuwat μὲ τὸ sapka = καπέλο, καὶ παραθέτει εἰκονογράφηση τοῦ πράγματος. — Ὁ R. Dozy, Dictionnaire détaillé noms des vêtements chez les Arabes, Amsterdam 1845, σ. 365-71, παρουσιάζει τὸ θέμα βασιζόμενος σὲ χωρία Ἀράβων συγγραφέων.

38. J. Th. Zenker, ὅ.π., σ. 708α. — Ὁ Hüseyin Kâzım Kadri, Türk Lûgati, τ. 3, Istanbul 1943, σ. 830β, παρέχει τὸν τύπο kalensüve = külâh = κιουλάχι, εἶδος καλύμματος τοῦ κεφαλιοῦ, kavuk = καβούκι· κάλυμμα τοῦ κεφαλιοῦ ποὺ φοροῦσαν οἱ Τοῦρκοι καὶ ἰδιαίτερα οἱ δερβίσες.

kalansuwet, kalansujet, kulansiwet, kulansijet = bonnet, vêtement de tête, coiffure; couronne. Ἡ τουρκοαραβικὴ λ. σχετίστηκε στὴν ἑλληνικὴ μὲ τὸ *καρὰ* καὶ ἔχουμε τὸν τύπο *καραούσι* ἀντὶ γιὰ **καλαούσι*.

κούζα

3. «*κοῦζα*, ἡ [39]· ὑδρία μὲ ἓν οὖς· -φέρε μου δύο κούζαις νερόν, ὑποκ. *κουζούδα* καὶ *κουζοπούλλα*. β) μέτρον χωροῦν ὀκτὼ ὀκάδας». Ἡ λ. ἀπαντᾶ στὴ μεσαιωνικὴ κυπριακὴ μὲ τὸν ὑποκοριστικὸ τύπο *κουζίν* [40]: «καὶ ἐσυγκέρναν κρασὶν μὲ τὸ νερὸν εἰς ἕναν κουζίν, καὶ τὴν νηστικὴν ψάριν καὶ ἄλλον ὅπου νὰ 'μπόρησεν». Ὁ R. M. Dawkins γράφει [41]: «Ἔτσι ὁ Fynes Morrison, ὅταν εἶναι στὴν Κύπρο λέει (An Itinerary, Glasgow 1907, τ. 1, σ. 461): ἕνα δοχεῖο κρασιοῦ ποὺ ὀνομάζεται Cuso, κάπως μεγαλύτερο ἀπὸ ἕνα Ἀγγλικὸ βαρέλι. Ἀλλὰ ἀπὸ τὸ λῆμμα τοῦ Σακελλάριου φαίνεται ὅτι τὸ δοχεῖο, ἂν καὶ μεγάλο, εἶναι πήλινο, καὶ ὄχι κυρίως ἕνα βαρέλι». Ὁ ἀείμνηστος Ν. Ἀνδριώτης [42] ἐτυμολογώντας τὴ λ. *κουζουλὸς* (= ἀνόητος) κατέληξε στὸ συμπέρασμα ὅτι: «Ἡ σημασία αὕτη μᾶς ὁδηγεῖ εἰς τὸ μεσαιωνικὸν οὐσ. *κούζα* ἡ, τὸ ὁποῖον ἀπαντᾶ καὶ σήμερον ἐν Κύπρῳ μὲ τὴν σημ. τοῦ πηλίνου ὑδροφόρου ἀγγείου ὁμοίου πρὸς πίθον... σωζόμενος καὶ σήμερον ὑπὸ τὴν ἰδίαν σημασίαν εἰς τὴν Κύπρον καὶ τὴν Ρόδον. Ἐπίσης ὑπάρχει καὶ ἀρσενικὸς πιθανῶς μεγεθυντικὸς τύπος *κοῦζος* ὁ, πολλαχοῦ τῶν Δωδεκανήσων μὲ τὴν σημασίαν τῆς ὑδροκολοκύνθης». Ὁ Μ. Φιλήντας [43] ἀναφέρει γιὰ τὴν ἐτυμολογία τῆς λ. *κοῦζος*: «Ἔτσι λένε στὰ Δωδεκάνησα τὴν «κολοκύνθην τὴν κολυμβητικὴν = lagenaria vulgaris» [44] ἐκείνηνε ποὺ ἔχει χοντρὸ χερούλι καὶ σχηματίζει λαιμὸ μεταξὺ χερούλι καὶ κύριο σῶμα. Ἀφτὰ τὰ λέμε: μεῖς κολοκύθια, καὶ τὰ χρησιμοποιοῦμε ὡς σαμαντοῦρες στὰ ἀποστημένα δίχτυα καὶ στὰ παραγάδια... Ἡ παραγωγή του ἀπὸ τὸ γαλλ. courge». Στὴ γαλλικὴ [45] ἡ λ. courge [kurz] ἀναφέρεται στὴν Κουκούρβιτα τὴ μεγίστη (Cu-

---

39. *Ἀθ. Α. Σακελλάριου*, Τὰ Κυπριακά, τ. 2, Ἐν Ἀθήναις 1891, σ. 608. — Ὁ *Γ. Λουκᾶς*, Λέξεις Κυπριακαί, Γλωσσικαὶ περὶ Κύπρου πραγματεῖαι τοῦ ΙΘ' αἰῶνος ἐκδιδόμεναι ὑπὸ Μενέλαου Ν. Χριστοδούλου, Ἐν Λευκωσίᾳ 1978, σ. 226, γράφει: «*κούζα* (ἡ) = στάμνα μὲ ἕνα χέρι, χρησιμεύουσα καὶ ὡς μέτρον οἴνου (8 ὀκάδων), ἐκ τῆς ῥ. κου». Βλ. καὶ *Χρ. Σ. Κυπριανοῦ - Μεν. Ν. Χριστοδούλου*, Λαογραφικὸν Λεξικόν, ἀνάτυπο ἀπὸ τὸν Γ' τόμο «Τὸ Παγκύπριον γυμνάσιον καὶ ἡ λαογραφία», Λευκωσία 1969, σ. 18/98.

40. *Λεοντίου Μαχαίρα*, Χρονικὸν Κύπρου, ἔκδ. R. M. Dawkins, τ. 1, Oxford 1932, σ. 544 [5].

41. R. M. Dawkins, ὅ.π., τ. 2, σ. 188.

42. *Ν. Π. Ἀνδριώτη*, Ἐτυμολογικὰ καὶ σημασιολογικά, Λεξικογραφικὸν Δελτίον 3, 1941, 62-64.

43. *Μ. Φιλήντα*, ΓΓΕ, τ. 2, σ. 77.

44. Γιὰ τὴ Λαγηναρία τὴν κοινὴ (Lagenaria vulgaris) βλ. *Λ. Σ. Καββάδα*, Εἰκονογραφημένον Βοτανικόν-Φυτολογικὸν Λεξικόν, τ. 5, σ. 2241.

45. A. K. Bedevian, Illustrated Polyglottic Dictionary of Plant Names, Cairo 1936, λῆμμα 1270. — Harrap's New Standard French and English Dictionary, Part One, French-English, ἔκδ. ἀπὸ τοὺς J. E. Mansion, R. P. L. Ledésert, M. Ledésert, τ. 1, London 1972, σ. c: 107.

curbita maxima). Λόγοι φωνητικοὶ περιορίζουν τὶς πιθανότητες νὰ προέρχεται ἡ λ. ἀπὸ τὸ γαλλ. courge, γιατὶ θὰ ἔπρεπε νὰ εἴχαμε *κοῦρζος καὶ ὄχι κοῦζος, ποὺ εἶναι ἡ γνωστὴ μορφὴ τῆς λέξης.

Ὁ D. Moutsos [46] ἀσχολήθηκε μὲ τὸ ἔτυμο τῆς λέξης καὶ ἀναφέρει: «Σύμφωνα μὲ τὸν N. Ἀνδριώτη, ἡ λ. *κουζουλὸς* εἶναι παράγωγο τοῦ *κούζα* ' δοχεῖο χωρὶς χέρι· κανάτα ' καὶ δὲν εἶναι συμφυρμὸς τοῦ *κουλλὸς* ' μονόχειρας· χωρὶς χέρι ' καὶ τοῦ *ζουρλὸς* ' τρελός· παράφρονας ' ὅπως πρότεινε ὁ Ξανθουδίδης, ἢ τοῦ *κουτσὸς* ' ἀνάπηρος ' καὶ τοῦ *ζουλὸς* ' πιεσμένος ' ὅπως πίστευε ὁ Φιλήντας. Παρ' ὅλα αὐτά, ἡ κούζα ἔχει μείνει ἀνεξήγητη ἀπὸ τὸν N. Ἀνδριώτη καὶ δὲν ἔχει γίνει καμιὰ ἀναφορὰ στὸ γαλλικὸ courge, γεγονὸς ποὺ δείχνει ὅτι ὁ N. Ἀνδριώτης δὲ δέχεται τὴν ἐξήγηση τοῦ M. Φιλήντα... Στὰ ἑλληνικὰ ἰδιώματα τῆς νοτίου Ἰταλίας ἡ λ. κουτσὸς ἔχει μιὰ παραλλαγὴ τὴ λ. *κοῦζος* ' μικρὸς ' (πρβλ. kuzzu ' piccolo ', kuzza ' fanciulla, ragazza ' τὴν ὁποία ὁ G. Rohlfs σχετίζει μὲ τὸ *κούζα* ' κούκλα ' Κάρπαθος. Ὁ Ἀδ. Κοραῆς ἔχει καταγράψει τὸν τύπο *κούτσα* ' κούκλα ', ποὺ λαθεμένα ζήτησε νὰ ἐξηγήσει ἀπὸ τὸ **κύσθη* ἢ **κύσθα*, ὑποθετικὲς παραλλαγὲς τοῦ *κύσθος* ' pudenda muliebria '... Γιὰ νὰ ἀποδειχθεῖ ὅτι ἡ κούζα εἶναι παράγωγο τοῦ κούτσα, ἀπαιτεῖται μιὰ ἐξήγηση τῆς μεταβολῆς τοῦ ἤχου ts > z [47]... Φαίνεται πιθανὸ ὅτι ἡ *κούζα* ' δοχεῖο ' καὶ ἡ *κούζα* ' κούκλα ' καθὼς καὶ τὸ *κοῦζος* ' δοχεῖο· κανάτα ' καὶ τὸ *κοῦζος* ' κοντὸς ' εἶναι ὅλα παράγωγα τοῦ κουτσός. Οἱ γλῶσσες τοῦ Ἡσυχίου *κόψα· ὑδρία καὶ κοψία· χύτρα* καὶ τὸ μεσαιωνικὸ σύνθετο *κουτσαγγεῖον* (πρβλ. ἐπίσης *κουτσαγκίον*) ' vasis genus, sic appellatum a sui brevitate ' δίνουν τὴν ἐξήγηση γιὰ τὴν κατανόηση τῆς σημασιολογικῆς μεταβολῆς ἀπὸ τὸ ' κοντός, κολοβωμένος ' στὸ ' δοχεῖο. κανάτα '... Ὅπως τὸ κυπριακὸ *κουζοκέρας* [kuzoḱéras] προῆλθε ἀπὸ ἕνα πρωιμότερο [kudzoḱéras] ' stump-horned ' κατὰ ἕνα παράλληλο τρόπο τὸ [kudzangíon] θὰ μποροῦσε νὰ δώσει [kuzangíon] καὶ μὲ σύντμηση [kúzos] ἢ [kúza]. Οἱ γλῶσσες *κόψα* καὶ *κοψία* θὰ πρέπει νὰ γίνουν κατανοητὲς ὅτι ἔχουν προκύψει ἀρχικὰ ἀπὸ σύνθετα. Θὰ πρέπει νὰ ἐπισημανθεῖ ὅτι, ὅπως ἀπὸ τὸ *κούτσα* ' κούκλα ' προέκυψε ἡ παραλλαγὴ *κούζα*, ὁμοίως ἀπὸ τὸ **κοψίον*, ὑποκοριστικὸ εἴτε τοῦ *κόψα*, εἴτε τοῦ *κοψία*, θὰ μποροῦσε νὰ προκύψει ὁ τύπος *κουζὶ* (<**κουτζὶ* < **κουντζὶν* < **κουτσὶν* < **κοψίον*) ὁ ὁποῖος μὲ τὴ σειρά του θὰ μποροῦσε νὰ δώσει τὸ μεγεθυντικὸ *κούζα* (πρβλ. *λακκὶ* ' τρύπα, λάκκος ' > *λάκκα· σταμνὶ* > *στάμνα*)». Ἡ ἐτυμολόγηση τῆς λέξης ἀπὸ τὸ [kudzangíon] > *[kuzangíon] > [kuza] μὲ συγκοπὴ τῶν τελευταίων συλλαβῶν εἶναι ἀβέβαιη, καὶ δὲν πρέπει νὰ γίνεται κατάχρηση αὐτοῦ τοῦ φαινόμενου γιὰ νὰ ἑρμηνευθοῦν τύποι ποὺ ἔχουν διαφορετικὴ ἑρμηνεία·

---

46. D. Moutsos, A case of semantic change from ' amputated, defective ' to ' insane ' in Modern Greek, Byzantion 44, 1974, 329-342.

47. Γιὰ πληρέστερη ἀνάπτυξη βλ. D. Moutsos, Some observations on a phonological problem of Middle and Modern Greek, Zeitschrift für Vergleichende Sprachforschung begründet von Adalbert Kuhn 89, 1976, 235-264. — *Σταύρου Μάνεση*, Τροπὴ τῶν συμφώνων *τσ* καὶ *τζ* εἰς *σ* καὶ *ζ* εἰς τὰ νότια ἰδιώματα τῆς νέας ἑλληνικῆς, Λεξικογραφικὸν Δελτίον 10, 1964-65, 97-179.

τέλος ἡ παραγωγὴ ἀπὸ τὸ *κοψίον > *κουτσὶν > *κουντζὶν > *κουτζὶ > κουζὶ > κούζα [48], παραμένει μιὰ ὑπόθεση μὲ πολλὰ κενά.

Ἡ λ. κούζα προέρχεται ἀπὸ τὸ ἀραβικὸ [49] كُوزة kūza=σταμνί, κανάτα· ἡ ἀραβικὴ λ. βρίσκεται στὴν ἱσπανικὴ [50] ὡς alcuza (cruche, vase à l'huile) καὶ χωρὶς τὸ ἄρθρο couza: «vasos vitreos, couza Irake».

τζαγανος-τσαγανος

4. Ὁ Ὀππιανὸς (Ἁλιευτικὰ Α', 280, ἔκδ. F. S. Lehrs, Παρίσι MDCCCLI) ἀναφέρει: «Ἐν κείνῃ γενεῇ καὶ καρκίνοι εἰσὶν ἁλῆται». ὁ Σχολιαστὴς [51] ὑπομνηματίζει, ὡς ἑξῆς, τὸν ἀνωτέρω στίχο: «Γενεῇ· τῶν καράβων καὶ ἀστακῶν, ἐν ἐκείνῃ τῇ γενεᾷ τῶν καράβων (τῶν ἀστακῶν, τῶν καρίδων καὶ τῶν παγούρων). *καρκίνοι· ἰδιωτικῶς τζαγανοί·* ἁλῆται· πλανῆται. Ὁ Du Cange [52] ἀποθησαύρισε τὴ λ. καὶ γράφει: «*Τζαγανός*, Cancer, ex Hispanico Zangano, Scholiastes Oppiani lib. I. Halieut. v. 280. *καρκῖνοι, ἰδιωτικῶς τζαγανοί*». Ἡ λ. χρησιμοποιεῖται στὴ νεοελληνικὴ κυρίως ὡς *τσαγανός*· τὸ ἔτυμο τῆς λέξης εἶναι σκοτεινό, παρὰ τὶς προσπάθειες ποὺ ἔχουν γίνει. Ὁ Ν. Π. Ἀνδριώτης [53] παράγει τὸ νεοελληνικὸ *τσαγανὸς* ὁ, κάβουρας, ἀπὸ τὸ μεσαιων. *τσαγανός*, χωρὶς νὰ μνημονεύει τὴν ἐτυμολογία τοῦ Du Cange, ἴσως γιατὶ τὴ θεωρεῖ ἀναξιόπιστη. Ὁ Κ. Α. Παπαχρίστος [54] ἀναφερόμενος στὸ ἔτυμο τῆς μεσαιωνικῆς λ. παρατηρεῖ: «προέρχεται ἀπὸ τὸ ἰσπαν. zangano = νωθρός, βραδύς. Ἀπὸ τὸ ἑλλην. *τσαγανὸς* ἴσως εἶναι τὸ τουρκ. çaganoz». Πρέπει νὰ ἀποφεύγουμε νὰ υἱοθετοῦμε ἐτυμολογίες, ποὺ ἐνῶ φαίνονται πειστικές, ὅταν τὸ θέμα ἐξετασθεῖ καλύτερα, ἀποδεικνύονται ἀβέβαιες.

---

48. Ὁ *Στ. Ἀλεξίου*, Ἀδυναμίες τοῦ νεοελληνικοῦ ἐτυμολογικοῦ, τόμος «Μνήμη Γεωργίου Ι. Κουρμούλη», Ἀθῆναι 1979, σ. ἀνάτυπου 1-13 [= Γλωσσικὰ Μελετήματα, Ἀθήνα 1981, IV, σ. 4] ἀναφέρει: «Ἀλλὰ *κούζα* εἶναι ἁπλὰ ἡ *κούτσα*, «τὸ κουτσὸ σταμνὶ» καὶ μπορεῖ νὰ ὑπάρχει συγγένεια πρὸς τὸ *κουζουλός*, ἀλλὰ ὄχι σχέσι παραγωγικὴ εἰδικὰ ἀπὸ τὴν κυπριακὴ λέξι».

49. R. Dozy, Supplément, τ. 2, σ. 506β. — Ellious Bocthor-Ibed Gallab, Dictionnaire Francais-Arabe, τ. 1, Caire 1871, σ. 280, λ. cruchon, petite cruche. — Ἡ ἀραβικὴ λ. kūza εἶναι περσικῆς ἀρχῆς: kūza, An earthen bottle with a long narrow neck for water; a gugglet. F. Steingass, Pers.-Engl., σ. 1061α. — Ὁ S. Telegdi, Essais sur la phonétique des emprunt Iraniens en Araméen Talmudique, Journal Asiatique 226, 1935, 245, ἔδειξε τὴν ὕπαρξη τῆς περσικῆς λ. kūza, παχλαβὶ kūz, στὶς σημιτικὲς γλῶσσες: ἀραμ. kuzā, συριακ. kuzā, μαντεαν. kuza = κανάτα. — M. J. MashKour, A Comparative Dictionary of Arabic, Persian and the Semitic Languages, τ. 2, Tehran 1975, σ. 785αβ.

50. Diccionario Escolar de la Lengua Española, Bibliograf 1979, σ. 25: «Alcuza. Vasija de forma cónica en que se tiene el aceite (= λάδι). — R. Dozy-W. H. Engelman, Glossaire des mots Espagnols et Portugais dérivés de l'Arabe, Leyde 1869, ἀνατ. 1974, σ. 96. — G. B. Pellegrini, Gli Arabismi nelle Lingue Neolatine, τ. 1, Brescia 1972, σ. 58.

51. Σχόλια εἰς τοῦ Ὀππιανοῦ τὰ Ἁλιευτικά, ἔκδ. U. Cats Bussemaker, Παρίσι MDCCCXLIX, σ. 277, στ. 280.

52. Du Cange, ὅ.π., σ. 1555.

53. *Ν. Π. Ἀνδριώτη*, ΕΛ, σ. 381.

54. *Κ. Α. Παπαχρίστου*, Νεοελληνικὰ ἐτυμολογικά, Βυζαντινὰ 8, 1976, 304. Τὴν ἴδια ἄποψη ἔχει ἐκφράσει ὁ *Σκ. Βυζάντιος*, Λεξ. τῆς καθ' ἡμᾶς ἑλλ. διαλ., 1874 [3], σ. 484.

Στὴν ἱσπανικὴ ἡ λ. zangano προφέρεται ὡς [55] [Θangano ἢ Sangano], γεγονὸς ποὺ περιορίζει ἢ ἴσως κάνει ἀδύνατη τὴ φωνητικὴ ἐξέλιξη τοῦ ἱσπανικοῦ [θα ἢ sa] σὲ τζ [dz]. Δὲ γνωρίζω ἄλλες λέξεις τῆς ἑλληνικῆς, ποὺ νὰ εἶχαν αὐτὴ τὴ φωνητικὴ μεταβολή, προερχόμενες ἀπὸ τὴν ἱσπανική. Ἡ λ. zangano σημαίνει [56]: 1) κηφήνας (μέλισσα). 2) κηφήνας, τεμπέλης. 3) κουτός, βλάκας. 4) μπελάς. 5) κατεργάρης. Ὁ μεγάλος Ἀδ. Κοραῆς [57] γράφει: «cancre, *τζαγανός*, Α. Καρκῖνος, Ἑλλ. Ὁ Δουκάγγιος παράγει τὸ Τζαγανὸς ἀπὸ τὸ Ἱσπανικὸν Zangano. Ἀλλ' οἱ Ἱσπανοὶ ὀνομάζουσι τὸν Καρκῖνον cangrejo. Τὸ δὲ Zangano σημαίνει εἰς αὐτοὺς τὴν ἀργὴν μέλισσαν, τὴν ὀνομαζομένην Κηφῆνα». Ὑπάρχει σημασιολογικὸ χάσμα μεταξὺ τῆς ἑλληνικῆς καὶ τῆς ἱσπανικῆς λέξης, ποὺ δὲν εἶναι εὔκολο νὰ γεφυρωθεῖ. Ὁ Du Cange [58] παραθέτει τὴ λ. στηριζόμενος σὲ ἔκδοση τοῦ 1597, ἀσφαλῶς ἡ λ. πρέπει νὰ χρησιμοποιόταν ἀπὸ παλαιότερα, ἴσως ἀπὸ τὸν δέκατο τέταρτο αἰώνα. Ἡ ἱσπανικὴ λ. zangano «macho de la abeja» χρονολογεῖται [59] ἀπὸ τὸ 1495· μὲ βεβαιότητα μποροῦμε νὰ θεωρήσουμε τὴν ἑλληνικὴ λ. παλαιότερη ἀπὸ τὴν ἱσπανική. Ὅλα αὐτὰ τὰ στοιχεῖα εἶναι ἀπορριπτικὰ γιὰ τὴν παραγωγὴ τῆς λ. ἀπὸ τὰ ἱσπανικά.

Ὁ Κ. Οἰκονόμος [60] γράφει: «Ἕτερον δὲ πάντῃ τὸ Σ. ζογκλὸς = ὀγκύλος, ἀγκύλος (ἄγκος, ὄγκος, ἀγκός, ἀγκύς), ὅθεν καὶ τὸ ἀρχαῖον ζαγκλός, καὶ ζάγκλη, καὶ ζόγκος δὲ λέγεται ἁπλούστερον (ὄγκος, ὀγκός, ὀγκὺς) καὶ παρά τισι βαρβαρικώτερον, τζαγγός, ὅθεν καὶ τὸ Ἰταλ. Zanco (στρεβλός, ἀριστερός)· πρόσθες καὶ τὸ Σ. *τζαγανὸς* (ὁ παρ' ἄλλοις, κάβουρας) = ζαγανός, ἀντὶ ἀγανός, ὅθεν καὶ τὸ Ἱσπαν. Zangano (ἄγω, ἀγνύω, παρ' ὃ καὶ τὸ ἄγκος, ὄγκος, ancus, uncus, ἀγκύλος), ὡς ἀγκυλοχήλης ἀμέλει τοι ὁ καρκῖνος». Ὁ Ἀδ. Κοραῆς [61] θεωρεῖ ὅτι: «Τῶν δὲ καρκίνων διπλοῦν ἔχομεν ὄνομα, τοὺς *Καβούρους* καὶ τοὺς *Τσαγανούς*. Καὶ τοῦτο μὲν ἴσως παρὰ τὸ *Στεγανὸς* (μεταθέσει τῶν ἀρχικῶν συμφώνων καὶ τροπῇ τοῦ φωνήεντος, κατὰ τὸ *Ἐχῖνος*, *Ἀχινός*), τοῦ κοινοῦ πᾶσι τοῖς ὀστρακοδέρμοις ἐπιθέτου οἰκοιωθέντος τοῖς καρκίνοις». Ὁ J. E. Kalitsounakis [62] πιστεύει ὅτι ἡ λ. μᾶλλον σχετίζεται

---

55. M. A. Pei - S. Ramondino, The New World Spanish-English and English-Spanish Dictionary, 1968, σ. 540.

56. Collins Spanish-English and English-Spanish Dictionary, London 1971, σ. 600. — Dicc. escol., σ. 765. — Simon and Schuster's Concise International Dictionary English-Spanish, Spanish-English, New-York 1975, σ. 1354.

57. *Ἀδ. Κοραῆ*, Τὰ μετὰ θάνατον εὑρεθέντα συγγραμμάτια, τόμος πρῶτος περιέχων ὅλην Γαλλογραικικοῦ λεξικοῦ καὶ τὰς ἐν τῷ λεξικῷ τῆς Γαλλικῆς Ἀκαδημίας ἰδιογράφους τοῦ Κοραῆ σημειώσεις, ἐπιμ. Ἀνδρέου Ζ. Μαμούκα, Ἐν Ἀθήναις 1881, σ. 54.

58. Du Cange, ὅ.π., Index Auctorum, σ. 60: «Scholiastes Oppiani, ex edit. 1597».

59. Joan Corominas, Breve Diccionario Etimológico de la Lengua Castellana, Madrid 1976, σ. 621.

60. *Κ. Οἰκονόμου τοῦ ἐξ Οἰκονόμου*, Δοκίμιον περὶ τῆς πλησιεστάτης συγγενείας τῆς Σλαβονο-Ρωσσικῆς γλώσσης πρὸς τὴν Ἑλληνικήν, τ. 3, Ἐν Πετρουπόλει 1828, σ. 327-28.

61. *Ἀδ. Κοραῆ*, Ξενοκράτους καὶ Γαληνοῦ περὶ ἀπὸ τῶν ἐνύδρων τροφῆς, Ἐν Παρισίοις 1814, σ. 191.

62. Johannes E. Kalitsunakis, Mittel- und Neugriechische erklärungen bei Eustathius, Berlin 1919, σ. 61.

μὲ τὶς γλῶσσες τοῦ Ἡσυχίου: «σάγη· ἡ ὅλη πανοπλία. ἢ περιβόλαιον, σκέπασμα», καὶ «σαγηνεύειν· θηρεύειν. αἰχμαλωτίζειν. ἢ ἁλιεύειν». Ἡ ἐτυμολογία τοῦ Κ. Οἰκονόμου εἶναι ἀπίθανη, ἐνῶ λείπει ἡ οὐσιαστικότητα ἀπὸ τὶς ὑπόλοιπες.

Ἡ λ. τζαγανός, τσαγανὸς ἀπαντᾶ στὴν ποντιακὴ διάλεκτο ὡς [63] «τζαγάνα ἡ, Κερ. Κοτ. Οἰν. Τραπ. τζαχάνι τό, Ἰν. 1) Τὸ θαλάσσιον ὀστρακόδερμον καρκίνος, κάβουρας. 2) Μετων. ἄνθρωπος ἰσχνός», καὶ στὴν τουρκικὴ ὡς [64] چاغانوس , چاغنوس çağanos, çağanoz = καρκίνος, καβούρι, συνών. yengeç = καβούρι, zağanos, canos [65], sāna. Ὁ J. Th. Zenker [66] θεωρεῖ ὅτι ἡ τουρκικὴ λ. προέρχεται ἀπὸ τὸ ἑλλ. τζαγανός, ἐνῶ ὁ G. Meyer [67] δέχεται αὐτὴ τὴν ἄποψη, ἀλλὰ παρατηρεῖ συγχρόνως ὅτι: «Der Ursprung des Wortes ist unklar». Στὴ λαζικὴ [68] βρίσκεται ἡ λ. çağana = écrevisse (= καραβίδα), ἡ λ. ἔχει καταγραφεῖ ἀπὸ τὸ Batoum καὶ τὴν Ἀθήνα ἢ Ἀτήνα (Atina). Ἡ ἐξάπλωση τῆς λ. στὴν περιοχὴ τοῦ Εὔξεινου Πόντου περιορίζει τὶς πιθανότητες ἐτυμολόγησης τῆς λ. ἀπὸ τὶς εὐρωπαϊκὲς γλῶσσες [69]· ἡ λ. εἶναι ἀνατολικῆς ἀρχῆς [70], καὶ μάλιστα ἀντιδάνειο στὴν τουρκική.

Στὰ τουρκικὰ ἰδιώματα [71] ἀπαντᾶ ἡ λ. çayan, cağana, cağna, cahana, cana, cane, çağana, ciyangaç = 1) σκορπιός. 2) σκολόπενδρα. 3) φίδι. 4) μύδι. 5) κά-

63. *Α. Α. Παπαδόπουλου*, ΙΛΠ 2, 372.

64. H. K. Kadri, ὅ.π., τ. 2, σ. 385β. — Diran Kélékian, Dictionnaire Turc-Français, Constantinople 1911, σ. 461α. Βλ. καὶ ὑπ. 24.

65. D. J. Georgacas, ὅ.π., λῆμμα 145. — Ὁ *Δ. Ι. Γεωργακᾶς*, Τουρκικὰ ἰχθυωνύμια καὶ ἁλιευτικοὶ ὅροι ἑλληνικῆς ἀρχῆς, Πρακτικὰ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν 51, 1977, 583-599, παρουσίασε περίληψη προσεχοῦς ἐργασίας του μὲ τὸν ἴδιο τίτλο, ποὺ θὰ ἀποτελέσει σημαντικὴ συμβολὴ σὲ αὐτὸ τὸν τομέα τῆς γλωσσολογίας. Βλ. καὶ D. J. Georgacas, Ichthyological Terms for the Sturgeon and Etymology of the International Terms Botargo, Caviar and Congeners (A Linguistic, Philological, and Culture-Historical Study), Ἀθῆναι 1978.

66. J. Th. Zenher, ὅ.π., σ. 342α.

67. G. Meyer, Türk. St. I, σ. 21.

68. H. Adjarian, Étude sur la langue Laze, Mémoires de la Société de Linguistique de Paris 10, 1898, 156. Ἡ λαζικὴ ἀνήκει στὴν ὁμάδα τῶν γλωσσῶν ποὺ ἀποτελοῦν τὶς Νοτιοκαυκάσιες γλῶσσες μαζὶ μὲ τὴ γεωργιανὴ καὶ τὴ σβάν. B. Geiger, T. Halasi-Kun, A. H. Kuipers, K. H. Menges, Peoples and Languages of the Caucasus, Mouton 1959, σ. 14-15. — Encyclopédie de la Pleiade, Le Langage, ἔκδ. ἀπὸ τὸν André Martinet, 1968, σ. 1419-21.

69. Γιὰ τὶς ὀνομασίες τοῦ κάβουρα σὲ διάφορες γλῶσσες, βλ. Arturo Palombi - M. Santarelli, Gli animali commestibili dei mari d'Italia, Milano 1961, σ. 376. — Multilingual Dictionary of Fish and Fish Products, prepared by the Organisation for Economic Co-operation and Development, London 1968, σ. 231.

70. Πρβλ. τὰ ὅσα ἀναφέρει ὁ *Χ. Π. Συμεωνίδης*, Ποντιακὰ ἔτυμα ἀνατολικῆς προέλευσης. Συμβολὴ πρώτη (Α-Λ), Ἀρχεῖον Πόντου 32, 1972-73, 313, καθὼς καὶ τοῦ ἴδιου, Ἡ ἑλληνικὴ ἐπίδραση στὴν τουρκικὴ γλώσσα καὶ ὁ ρόλος τῆς ποντιακῆς, Ποντιακὴ Ἑστία, τεῦχος 25, 1979, 19-26. — Ὁ *Γ. Ν. Γιαννουλέλλης*, Νεοελληνικὲς ἰδιωματικὲς λέξεις δάνειες ἀπὸ ξένες γλῶσσες, Ἀθήνα 1982, σ. 105, ἀναφέρει ὅτι: «Στὰ Περσικὰ ὁ κάβουρας λέγεται chang-ār ἢ khār-chang (khār = ἀγκάθι)». Ἡ ἐτυμολογία τῆς λ. ἀπὸ τὸ περσικὸ chang-ār εἶναι ἀπίθανη, γιατὶ θὰ ἔπρεπε νὰ εἴχαμε στὴ μεσαιωνικὴ ἑλληνικὴ* *τσα(ν)γ(κ)αρ-ός*, ἀλλὰ ποτὲ τσαγανός.

71. Derleme Sözlüğü, τ. 3, Ankara 1968, σ. 1096. — Söz Derleme Dergisi, τ. 1, Istanbul 1939, σ. 312. — Turgut Günay, Rize ili Agizları (Inceleme-Metinler-Sözluk), Ankara 1978, σ. 313.

βουρας, *τσαγανός*. Ἡ τουρκικὴ λ. cayan, cağana κλπ. δὲν προέρχεται ἀπὸ τὴν ποντιακὴ λ. τζαγάνα, ὅπως πολὺ εὔκολα θὰ μποροῦσε νὰ ὑποθέσει κανείς, ἀλλὰ εἶναι τουρκικῆς ἀρχῆς [72]: çadan = σκορπιός, ὁ ἀστερισμὸς τοῦ Σκορπιοῦ, μεσ. τουρκ. çaδan = σκορπιός, τσαγκατάϊ, çajan = σκορπιός, τουρκμενικὰ çajan, ὀσμανλίδικα çajan = σαρανταποδαρούσα, τσαγκατάϊ, çajban = σκορπιός, ταταρικὰ τοῦ Καζὰν çajban, καζαχικὰ [73] šajan=σκορπιός, καραβίδα, καὶ τὸ καρακαλπακικὸ [74] ШАЯН šajan = καραβίδα. Γιὰ τὴ φωνητικὴ σχέση μεταξὺ τοῦ προστριβόμενου ç > s ὁ K. H. Menges [75] ἀναφέρει: «Τὸ προστριβόμενο ç- παντοῦ στὴν τουρκικὴ οὐρανικὸ (palatal), χάνει τὸ προστριβόμενο στοιχεῖο του καὶ γίνεται š στὶς ἀραλο-κασπιανὲς γλῶσσες τῆς βορειοδυτικῆς ὁμάδας».

Ἡ μεσαιωνικὴ λ. *τζαγανὸς* προέρχεται ἀπὸ τὸ τουρκικὸ çayan = σκορπιός, κάβουρας, ἐνῶ τὸ ποντιακὸ *τζαγάνα* < τουρκ. cağana· ἡ μεσαιων. λ. *τζαγανὸς* πέρασε στὴν τουρκικὴ ὡς çağanos, çağanoz, zağanos, πρόκειται δηλαδὴ γιὰ ἀντιδάνειο τῆς τουρκικῆς, ὅπως καὶ ἡ λ. zağanos = εἶδος γερακιοῦ.

τζουράκιον

5. «*τζουράκιον* [76], Avis venaticae species». Σὲ Ὀρνεοσόφιο ἀναφέρεται [77]: «Τὰ *τζουράκια* ὀφείλουσιν εἶναι κοντόψια, τετράγωνα, πλατυκέφαλα, φαρδυρώθωνα, μεγαλόμματα, φιτυλόγλωσσα. κρείττονα δὲ τζουράκια τὰ Μελανικιωτικὰ καὶ τὰ Μεστιωτικά». Ὁ B. Hemmerdinger [78] ἐτυμολογεῖ τὴ λ. ἀπὸ τὸ περσικὸ [79] چرغ chargh = a bird of the hawk kind· στὴν περσικὴ ἡ λ. چرغ chargh ἀπαντᾶ καὶ ὡς چرخ charkh [80] = 1) lanner (Falco biarmicus) = χρυσογέρακας. 2) kestrel (Falco tinnuculus) = βραχοκιρκίνεζο. 3) sparrow-hawk = γαλλ. épervier = κιχλογέρακας, κοινῶς γεράκι, ξεφτέρι. 4) saker (Falco cherrug) = κυνηγογέρακας. Ἡ περσικὴ λ. βρίσκεται στὴν τουρκικὴ [81] ὡς چرغ cherg = τσιχλογέρακο (Hypotriorchis aesalon). 2) ἡ κοκκινοπόδαρη πέρδικα. Ἡ περσικὴ λ. chargh σχετί-

---

72. Martti Räsänen, Versuch eines etymologischen Wörterbuchs der Türksprachen, Helsinki 1969, σ. 94β. — G. Clauson, An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish, Oxford 1972, σ. 403.

73. Boris N. Shnitnikov, Kazahh-English Dictionary, Mouton 1966, σ. 231. — M. I. Isayev, National Languages in the USSR: Problems and Solutions, Moscow 1977, σ. 85-87.

74. N. A. Baskakova, Russko-Karakalpakskij Slovar', Moskva 1967, σ. 856.

75. Karl H. Menges, The Turkic Languages and Peoples, An Introduction to Turkic Studies, Wiesbaden 1968, σ. 93.

76. Du Cange, ὅ.π., σ. 1573.

77. Claudii Aeliani, ἔκδ. R. Hercher, τ. 2, Lipsiae 1866, σ. 578 26-30. — *Φ. Κουκουλέ*, ΒΒΠ 5, 1952, 396.

78. B. Hemmerdinger, 158 noms communs grecs d'origine iranienne, d'Eschyle au grec moderne, Byzantinoslavica 30, 1969, 32.

79. F. Steingass, ὅ.π., σ. 391α.

80. S. Haim, ὅ.π., τ. 1, σ. 589α.

81. J. W. Redhouse, ὅ.π., σ. 718β.

ζεται [82] μὲ τὸ παχλαβὶ çark ' Beiname des Vogels Karschift ', καὶ τὸ μεσαιωνικὸ περσικὸ çaxr-vāk = πάπια, πρβλ. καὶ τὸ σανσκριτικὸ [83] çakra-vāká = τὸ πουλὶ çakra, Anas casarca· ὑποτίθεται ὅτι τὰ ζεύγη χωρίζουν καὶ θρηνοῦν κατὰ τὴ νύκτα. Οἱ λέξεις chargh, çark εἶναι ὀνοματοποιημένες [84], ὅπως ἄλλωστε καὶ τόσα ἄλλα ὀνόματα πουλιῶν [85].

Ἡ ἐτυμολογία τῆς λ. ἀπὸ τὸ περσικὸ chargh εἶναι ἀβάσιμη, γιατί, ἐνῶ στὸ σημασιολογικὸ μέρος δὲν ὑπάρχει πρόβλημα, φωνητικὰ εἶναι ἀδύνατο ἡ περσικὴ λ. νὰ ἐξελίχθηκε σὲ τζουράκιον. Ἡ λ. προέρχεται ἀπὸ τὸ ἀραβικὸ [86] زُرَّق zurraq = A certain bird used for catching other birds; between the [species of hawk called] بازِى bāzī and the باشَق bāshaq [or sparrow-hawk] or, according to Fr, the white بازى bāzī (or falcon)», ὁ M. Sarı [87] ἔχει καταγράψει τὴ λ. zurraq = akdoğan = ἄσπρο γεράκι, ἡ ἀραβικὴ λ. ἀναφέρεται [88] στὸν Ἔλανον τὸν κυανοῦν (Elanus caeruleus). Ἡ λ. ἀπαντᾶ στὴν τουρκικὴ [89] ὡς zurraq = the hawk, or the white falcon, Falco gyrfalco, καὶ στὴν περσικὴ [90] zurraq = a white sparrow-hawk, merlin. Ἡ ἀραβικὴ λ. zurraq μεταβλήθηκε στὴν ἑλληνικὴ σὲ τζουράκιον μὲ τροπὴ τοῦ ζ > τζ [91]. Ὁ S. Fraenkel [92] πιστεύει ὅτι ἡ λ. zurraq εἶναι περσικῆς ἀρχῆς, ὅπως καὶ οἱ λέξεις باز bāz = falcon, باشق bāshaq = sparrow-hawk καὶ شاهين shāhīn = σαΐνι.

Στὸ δεύτερο μέρος τοῦ μελετήματος ἐξετάζονται λέξεις ποὺ ἀπαντοῦν στὰ μικρασιατικὰ ἰδιώματα· τὸ μεγαλύτερο μέρος τοῦ ὑλικοῦ προέρχεται ἀπὸ τὴ μελέτη τοῦ *Βασίλη Ἀναστασιάδη*, Τουρκικὲς λέξεις στὸ φαρασιώτικο ἰδίωμα, Δελτίο Κέντρου Μικρασιατικῶν Σπουδῶν 2, 1980, 33-120, κυρίως ἀπὸ τὶς σελίδες 119-120, ὅπου καταχωρίζονται οἱ ἀνετυμολόγητες λέξεις. Ἴσως στὸ μέλλον κατορθώσω νὰ παρουσιάσω μιὰ ἐκτενέστερη ἐργασία πάνω στὸ ἴδιο θέμα, ὅπου θὰ ἀνιχνεύεται ἡ ἀνατολικὴ προέλευση τῶν διάφορων μικρασιατικῶν λέξεων.

---

82. P. Horn, Neupersische Schriftsprache, Grundriss der Iranischen Philologie, τ. 1_2, Strassburg 1898-1901, σ. 23 καὶ 69.

83. Monier Monier-Williams, A Sanskrit-English Dictionary, Oxford 1899, ἀνατ. 1966, σ. 381β.

84. Manfred Mayrhofer, A Concise Etymological Sanskrit Dictionary, τ. 1, Heidelberg 1956, σ. 366 ὅπου καὶ ἡ σχετικὴ βιβλιογραφία.

85. *Βασίλειου Α. Καλογερᾶ*, Ἠχοποίητες λέξεις καὶ ρίζες στὴν ἑλληνική, Θεσσαλονίκη 1975.

86. E. W. Lane, ὅ.π., τ. 3, σ. 1227γ. — Fr. Miklosich, Die türkischen Elemente, Nachtrag, τ. 2, Wien 1890, σ. 188. — M. J. MashKour, ὅ.π., τ. 1, σ. 330α.

87. M. Sarı, ὅ.π., σ. 693β. — Ahteri Kebîr Arapça-Türkçe Buyük Lûgat, Istanbul 1978, σ. 224α: zurraq = Ak tüylü doğan = γεράκι μὲ ἄσπρο πτίλωμα.

88. F. Viré, ὅ.π., σ. 1187. — *Κανέλλη-Bauer*, ὅ.π., λῆμμα 72. — *Χ. Χατζησαράντου - Ἀντ. Κανέλλη*, ὅ.π., λῆμμα 223.

89. J. W. Redhouse, ὅ.π., σ. 1008α.

90. F. Steingass, ὅ.π., σ. 615α.

91. *Ἀθ. Χ. Μπούτουρα*, Περὶ τῆς γενέσεως καὶ ἐκτάσεως τοῦ τσ (τζ) φθόγγου ἐν τῇ ἑλληνικῇ γλώσσῃ, Ἐν Ἀθήναις 1917, σ. 9. — A. Mirambel, Le groupe τσ en Grec moderne, Bulletin de la Société de Linguistique de Paris 42, 1942-45, 95.

ΜΙΚΡΑΣΙΑΤΙΚΑ

ἄλης

1. «*ἄλης* ὁ, Καππ. (Ἀνακ. Σινασσ. κ.ἀ.) *ἀλοὺς* Καππ. (Φάρασ.). Ἀγνώστου ἐτύμου. Δαίμων παρενοχλῶν τὰς ἐπιτόκους καὶ τὰς ἀρτιτόκους γυναῖκας ἔνθ. ἀν.: *Ἄλης τὴν ἐπάτησε* (ἐπὶ τῆς κινδυνευούσης κατὰ τὸν τοκετὸν) Σινασσ.». (ΙΛ 1, 440). Ὁ Π. Καρολίδης [93] μᾶς πληροφορεῖ: «Ἄλης. Ὁ κατὰ τὴν δημώδη τῶν Καππαδοκῶν δόξαν κατὰ τὸν τοκετὸν ἢ μετ' αὐτὸν καταπιέζων τὴν λεχὼ δαίμων. Ἐντεῦθεν ἡ φράσις *Ἄλης ἐπάτησεν* ὅταν κινδυνεύῃ ἡ λεχὼ κατὰ τὴν ῥηθεῖσαν περίστασιν. Πρὸς ἀποδίωξιν τοῦ δαίμονος τούτου πρέπει νὰ εἰσαχθῇ εἰς τὸν κοιτῶνα τῆς λεχοῦς εἷς ἢ πολλοὶ χῆνες καὶ οὗτοι ν' ἀπολυθῶσι κατὰ τῆς λεχοῦς· θεωρεῖται δὲ σωστικόν, ἂν οὗτοι μεθ' ὁρμῆς ἐφορμῶντες πλήττωσι τὸ πρόσωπον τῆς πασχούσης... Ἐτυμολογία. Ἡ λ. Ἄλης πιθανῶς ἔχει σχέσιν τινὰ πρὸς Ἑλλ. *ἁλίσκομαι* ἢ τὸ *εἴλλω* (Δωρ. *Fείλω*) = πιέζω ἢ τὸ *ἅλη*, *ἁλαίνω*, *ἠλός*, *ἠλεός*, *ἠλίθιος*, *ἁλείτης*, *ἀτρός*, *ἁλιτήριος* (*δαίμονες ἁλιτήριοι* Πολυδ. V. 134). Δὲν πρέπει δὲ νὰ λησμονήσωμεν ὅτι ἡ θεὰ τοῦ τοκετοῦ ἐκαλεῖτο παρ' Ἕλλησιν *Εἰλείθυια*, οὖσα θυγάτηρ τοῦ Διὸς καὶ τῆς Ἥρας. Ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ἡ Ἥρα καὶ ἡ Ἄρτεμις ἦσαν Εἰλείθυιαι. Χῆνες δὲ ἦσαν τὰ ἱερὰ ζῶα τῆς Ἥρας. Κατὰ ταῦτα ἴσως οὐ μόνον περὶ τὰς ῥ. τῶν λέξεων συγγενεύει τὸ Ἑλληνικὸν Εἰλείθυια πρὸς τὸ Καππαδοκικὸν Ἄλης (Εἰλείθυια λέγεται καὶ Ἐλευθώ· ἡ ῥ. τῆς λέξεως φαίνεται οὖσα ἐλευθ. ἠλυθ.) ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς ἀνωτέρω περὶ Ἄλητος ἐκτεθεῖσιν ὑπονοεῖται σχέσις τις πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν μυθολογίαν. *Ἀλοὺς* παρὰ Φαρασ. δαίμων τις σκότιος διὰ νυκτὸς πλανώμενος καὶ ποικιλοτρόπως ἐνοχλῶν ἢ κακοποιῶν τοὺς ἀνθρώπους. Ἡ ῥ. τῆς λέξεως μοὶ φαίνεται ὅτι πρέπει νὰ ζητηθῇ ἐν τοῖς ἀνωτέρω περὶ Ἄλητος ἐτυμολογίας ἐκτεθεῖσι παραδείγμασιν». Οἱ πληροφορίες τοῦ Π. Καρολίδη εἶναι πολύτιμες, ἀλλὰ ἡ ἐτυμολογικὴ ἐξέταση τῆς λ. εἶναι ἀνεπιτυχής, καὶ σωστὰ ἀγνοεῖται ἀπὸ τὸ σχετικὸ λῆμμα τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ.

Ὁ Ν. Γ. Πολίτης [94] ἐξέτασε τὸ λαογραφικὸ μέρος τοῦ θέματος καὶ προχωρώντας στὸ γλωσσικὸ ἀναφέρει: «Τὸ ὄνομα τῆς δαίμονος ταύτης δὲν εἶναι βεβαίως ἑλληνικόν... Καὶ οἱ Ἀρμένιοι (τοῦ Ἐγὶν) πιστεύουσιν εἰς τὴν ὕπαρξιν πονηροῦ πνεύματος,

---

92. Siegmund Fraenkel, Die Aramäischen Fremdwörter im Arabischen, Leiden 1885, σ. 116.

93. *Π. Καρολίδη*, Γλωσσάριον συγκριτικὸν ἑλληνοκαππαδοκικῶν λέξεων, Σμύρνη 1885, σ. 136-38. Τὰ ὅσα ἀναφέρει ὁ Π. Καρολίδης ἐπαναλαμβάνει ὁ Paul de Lagarde, NeuGriechisches aus Klein Asien, Gottingen 1886, σ. 42, καὶ ὁ *Ι. Σ. Ἀρχέλαος*, Ἡ Σινασός, Ἐν Ἀθήναις 1899, σ. 81 καὶ 222. — Ὁ *Θ. Ν. Κωστάκης*, Ἡ Ἀνακού, Ἀθήνα 1963, σ. 112, ἀναφέρει γιὰ τὴ λ. ἄλης: «Πρόκειται γιὰ τὸν ἐπιλόχιο πυρετὸ ἢ γιὰ τὴν ἐπιλοχία... Κατὰ τὴν Ansiklopedisi Inonu (ἄρθρο Al karısı), πρόκειται γιὰ δαίμονα θηλυκό, τὴν Ἄλ.». — Ὁ *Φ. Κουκουλές*, Βυζαντινῶν Βίος καὶ Πολιτισμός, τ. 4, σ. 34, μᾶς πληροφορεῖ: «Ἐπίστευον λοιπὸν αἱ γυναῖκες ὅτι τὸ δαιμόνιον τὸ βλάπτον τὰς λεχωΐδας ἦτο θῆλυ, πιθανῶς, ὡς καὶ σήμερον, ἡ Γελλὼ ἢ οἱ Καλότυχες ἢ Νηρηΐδες, εἰς ἐπήρειαν δὲ αὐτοῦ ἀπέδιδον καὶ τὸν ἐπιλόχιον πυρετόν».

94. *Ν. Γ. Πολίτου*, Ὠκυτοκία, Λαογραφία 6, 1918, 299-346 [= Λαογραφικὰ Σύμμεικτα Β', Ἐν Ἀθήναις 1975 [2], σ. 376-77].

ὅπερ καλοῦσιν *Ἄλ*, κλέπτοντας ἢ ἀντικαθιστῶντος τὰ νεογέννητα παιδία ἢ ἀποσπῶντος τὸ ἧπαρ τῶν μητέρων. Τὰ ὀνόματα τῶν δαιμόνων *Ἄλη* καὶ *Ἀλοὺς* εἰκάζω ὅτι εἶναι συγγενῆ μᾶλλον πρὸς τὸ τῆς νυκτίας δαίμονος τῶν Ἀράβων *Ἀλιλάτ*, πρὸς ὃ σχετίζουσί τινες καὶ τὸ ὄνομα τῆς δαίμονος τῶν Ἑβραίων *Λιλίθ*» [95]. Ὁ Ἡρόδοτος (Α', 131) γράφει ὅτι: «καλέουσι δὲ Ἀσσύριοι τὴν Ἀφροδίτην Μύλιττα, Ἀράβιοι δὲ Ἀλιλάτ, Πέρσαι δὲ Μίτραν»· ὁποιοσδήποτε σχετισμὸς τῆς λ. μὲ τὸ Ἀλιλὰτ [96] εἶναι ἐντελῶς ἀβέβαιος καὶ δὲ νομίζω ὅτι προωθεῖται ἡ λύση τοῦ θέματος, ἀντίθετα ἡ παράθεση τῆς πληροφορίας γιὰ τὴ χρησιμοποίηση τῆς λ. *Ἄλ* στὴν ἀρμενικὴ διευρύνει τὸ γλωσσικὸ πλαίσιο γιὰ τὴν ἀναζήτηση τῆς ἐτυμολίας τῆς λέξης. Ὁ Βαγγ. Σκουβαρᾶς [97] προσπάθησε νὰ ἐτυμολογήσει τὴ λ. καὶ γράφει: «Νομίζω ὅτι ἡ λ. αὕτη οὐδὲν ἄλλο εἶναι εἰμὴ τὸ οὐσ. *διάολος* ἀφ' ἑνὸς μὲν φωνητικῶς, ἀφ' ἑτέρου δὲ κατ' εὐφημισμὸν ἠλλοιωμένον... Ἀπὸ τοῦ τύπου *διάολος* μέχρι τοῦ *ἄλης* μεσολαβεῖ ὁ μεταβατικὸς τύπος **ἄλος*, ὅστις εἶναι μεμαρτυρημένος μὲ τὴν διαφορὰν ὅμως ὅτι κακῶς, κατὰ τὴν ἐμὴν γνώμην ἔχει καταχωρισθῆ ὡς: *ἄλλος*, ταυτισθεὶς τῇ ἀντωνυμίᾳ ἄλλος. («*Ἄλλος*. 6) Διάβολος κατ' εὐφημισμὸν Ποντ. (Κερασ.) β) Κακοποιὸν πνεῦμα, ἐξωτικὸν Ποντ. (Κερασ.)». Ἡ σειρὰ τῆς ἐξελίξεως τῆς λ. εἶναι ἡ κάτωθι: *Διάολος* - *γιάολος* (Πβ. γιάβολος, γιαβαίνω, γιαβάζω, Δωδεκάνησος) - *ἄλος* κατόπιν βαθμιαίας ἀποσιωπήσεως τοῦ *γι*. Ὁ ὑπὸ μελέτην τύπος *ἄλης* προέκυψεν κατὰ τὸ σύνηθες ἐν Πόντῳ σχῆμα: *δάσκαλος* - *δάσκαλης*, ἐξ οὗ ἀνομοιώσεσι τό: *λάσκαρις*». Ἡ παρατήρηση τοῦ Β. Σκουβαρᾶ ὅτι τὸ ποντιακό: *ἄλλος* = διάβολος, κακοποιὸ πνεῦμα, ἔχει καταχωρισθεῖ λαθεμένα, εἶναι εὔστοχη, ἡ ἐτυμολόγηση ὅμως τῆς λ. ἀπὸ τὸ διάολος παρουσιάζει μεγάλες φωνητικὲς δυσκολίες καὶ δὲ γίνεται εὔκολα ἀποδεκτή.

Ἡ λ. εἶναι ἀνατολικῆς ἀρχῆς: ἀρμενικὰ [98] ալի ali καὶ ալ al = φάντασμα, γεωργιανὰ [99] ალი ali = νεράϊδα, τουρκ. al [100] = τὸ δαιμόνιο ποὺ προσπαθεῖ νὰ

---

95. Ἡ ἑβραϊκὴ λ. לִילִית Lilīth = τὸ ὄνομα ἑνὸς θηλυκοῦ δαίμονα τῆς νύχτας, προέρχεται ἀπὸ τὸ ἀκκαδικὸ Lilītu, ἀπ' ὅπου καὶ τὸ συριακὸ Lelīthā, καὶ δὲ σχετίζεται μὲ τὸ ἑβραικὸ laylah = νύχτα. — F. Braun, S. R. Driver, Ch. A. Briggs, A Hebrew and English Lexicon of the Old Testament based on the Lexicon of William Gesenius as translated by Edward Robinson, Oxford 1953, σ. 539α. — E. Klein, A Comprehensive Etymological Dictionary of the English Language, Amsterdam 1971, σ. 422.

96. Ἡ θεὰ Ἀφροδίτη λέγεται στὴν ἀραβικὴ فينوس finūs < Venus, ἐνῶ ὁ πλανήτης Ἀφροδίτη ἀποκαλεῖται زُهَرَة zuhara, ἀπὸ τὸ zahara = λάμπω. — H. Wehr, A Dictionary of Modern Written Arabic, Wiesbaden 1971, σ. 376β καὶ 384α. Ἡ ἀραβικὴ λ. zuhara = ὁ πλανήτης Ἀφροδίτη, βρίσκεται στὴ μεσαιωνικὴ κυπριακὴ ὡς *ζοχάριν*: «Ὀμορφή 'μαι γοιὸν ζοχάριν καὶ χαρά 'ς τὸν ποὺ μὲ πάρη». Poèmes d'Amour, ἔκδ. Thémis Siapkaras-Pitsillidès, Athènes 1975 [2], 116 [6-8].

97. *Β. Σκουβαρᾶ*, Τὰ Δυσετυμολόγητα τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ τῆς Νέας Ἑλληνικῆς τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, Σειρὰ Πρώτη, Ζαγορὰ (Βόλου) 1954, σ. 18-19.

98. M. Bedrossian, ὅ.π., σ. 5α.

99. E. Cherhesi, Georgian-English Dictionary, Oxford 1950, σ. 4α.

100. Derleme Sözlüğü, τ. 1, σ. 166.

πνίξει τὶς ἔγκυους, κουρδικὰ [101] āl = θηλυκὸς δαίμονας ποὺ πιστεύεται ὅτι σκοτώνει τὴ μητέρα στὴ γέννηση τοῦ παιδιοῦ κλέβοντας τὸ συκώτι της, συγχρ. puerperal septicaemia, περσικὰ [102] ﺎﻟ āl = ὀλέθρια ἀσθένεια στὴν ὁποία ὑπόκεινται οἱ γυναῖκες ὡς τὴν ἕβδομη ἡμέρα ὕστερα ἀπὸ τὴν ἐγκυμοσύνη τους [103]· ἰδιόμορφη ἀρρώστια στὶς γυναῖκες κατὰ τὴν ἐγκυμοσύνη, κοινῶς πιστεύεται ὅτι ὀφείλεται στὴν ἐπίθεση ἑνὸς δαιμόνιου. Ὁπότε, τὸ δαιμόνιο, νταρὴ [104] ﺎﻟ āl = 1) δαιμόνιο. 2) μάγισσα.

ἄνακα

2. *ἄνακα* ὁ [105] ἀστράγαλος (τὸ ὀστοῦν καὶ ἡ δι' αὐτοῦ παιδιὰ) ἄγνωστός μοι ἡ παραγωγὴ τῆς λέξεως». Στὸ ἰδίωμα τῆς Ἀξοῦ [106] ἀπαντᾶ ἡ λ. «*ἄνακα* (ἡ), κότσι μὲ τὸ ὁποῖο ὁ παίκτης χτυποῦσε ἄλλα στημένα», ἡ λ. θεωρεῖται ἀγνώστου ἐτύμου. Ὑπάρχει καὶ ἡ παροιμία [107]: *Μολύβωσεν gà τὴν ἀνάκαν dou* = Μολύβωσε καλὰ τὸ κότσι του. Ἡ λ. προέρχεται ἀπὸ τὸ τουρκοαραβικὸ [108] ﻧﻘﺎ naqā = μυελῶδες κόκκαλο· κόκκαλο τοῦ χεριοῦ, μὲ τὸ προθετικὸ *ἀ-*, *ἄνακα*.

ἀᾶλανίχι

3. «*ἀᾶλανίχι τ'* = ἀστεῖο, *ἀᾶλανίχα* ἐπίρρ. = ἀστεῖα» (Β. Ἀν., σ. 119). Ἡ λ. προέρχεται ἀπὸ τὸ τουρκικὸ [109] aşlanıḫ = şaka = ἀστεῖο· στὴν τουρκικὴ ἡ λ. βρίσκεται καὶ ὡς: aşlanık, aşmalik, aşnalıḫ, aşnalık. Ἡ τουρκικὴ λ. προέρχεται [110] ἀπὸ τὸ «περσικὸ āšnā [111] = φίλος, σύντροφος, γνώριμος, μὲ τὸ παράγωγο āšnāī = φιλία, γνωριμία, καὶ τὴ φράση āšnāī dādan = δίνω σημεῖα ἀναγνώρισης. Παχλαβὶ āšnāk: aşna = φίλος, γνώριμος. Τὸ περσικὸ δάνειο βρίσκεται [112] στὶς δύο λογο-

---

101. T. Wahby - C. J. Edmons, A Kurdish-English Dictionary, Oxford 1966, σ. 2.
102. F. Steingass, ὅ.π., σ. 91α.
103. S. Haim, ὅ.π., σ. 23αβ.
104. L. N. Kiseleva, V. I. Mikolajçik, Dari-Russkij Slovar', Moskva 1978, σ. 60β.
105. *Ἀναστάσιου Σ. Ἀλεκτορίδου*, Λεξιλόγιον τοῦ ἐν Φερτακαίνοις τῆς Καππαδοκίας γλωσσικοῦ ἰδιώματος, Δελτίον τῆς Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Ἑταιρείας τῆς Ἑλλάδος 1, 1883, 491.
106. *Γ. Μαυροχαλυβίδη - Ι. Ι. Κεσίσογλου*, Τὸ γλωσσικὸ ἰδίωμα τῆς Ἀξοῦ, Ἀθήνα 1960, σ. 146.
107. *Δ. Λουκόπουλου - Δ. Λουκάτου*, Παροιμίες τῶν Φαρασῶν, Ἀθήνα 1951, ἀρ. παρ. 515.
108. J. W. Redhouse, ὅ.π., σ. 2095β. — F. Steingass, Ar. — Engl., σ. 1139β.
109. Derleme Sözlüğü, τ. 1, σ. 360.
110. A. Tietze - G. Lazard, Persian Loanwords in Anatolian Turkish, Oriens 20, 1967, λῆμμ 12.
111. F. Steingass, ὅ.π., σ. 66β. — Ἡ περσικὴ λ. آشنا āshnā = φίλος, σύντροφος, σχετίζεται μὲ τὸ παχλαβὶ āšnāk = πασίγνωστος, γνωστός, μεσ. περσ. "šn'g = ἔμπειρος σέ, ἀπὸ τὸ ἀρχαῖο περσικὸ *ā(x)šnāka = γνωστός. P. Horn, ὅ.π., λῆμμα 341. — H. S. Nyberg, A Manual of Pahlavi, Wiesbaden 1974, σ. 34. — D. N. Mackenzie, A Concise Pahlavi Dictionary, London 1971, σ. 13.
112. M. Räsänen, ὅ.π., σ. 30.

τεχνικὲς γλῶσσες, Ὀθωμανικὴ (āşinā) καὶ Ἀζερμπαϊζανικὴ (āšnā), καὶ ὁ παράγωγος τύπος āšnāī παραλληλίζεται ἀπὸ τὰ τουρκικὰ παράγωγα σὲ -lik, -lıǵ. Εἶναι πιθανὸν ὅτι οἱ παραλλαγὲς μὲ τὴ σημασία «ἀστεῖο» προέρχονται ἀπὸ τὴ δόκιμη γλώσσα».

γιεκτοὺς

4. «*γιεκτοὺς* ὁ - *γιεκτούσσα* ἡ = ἀλήτης - ἀλήτισσα < ἴσως περσ. γεκιατὲ [113] = μοναδικός». (Β. Ἀν., σ. 119). Ἡ λ. ἐτυμολογεῖται ἀπὸ τὸ τουρκ. [114] yekti = ἀλήτης, χωρὶς πατέρα.

ἐπαχὰς

5. «*ἐπαχὰς* ὁ - *ἐπαχάδες* οἱ = διακεκριμένος, ἀξιότιμος». (Β. Ἀν., σ. 120). Ἡ λ. παράγεται ἀπὸ τὸ τουρκ. [115] bahi = ἔνδοξος, λαμπρός, καὶ ἡ τουρκ. ἀπὸ τὸ ἀραβ. [116] بهي bahīy = ὄμορφος, μεγαλοπρεπής, λαμπρός.

κέν̆gὲρ'

6. «*κεν̆gέρ'* τό [117], φυτὸ μαστιχοφόρο. Γιὰ τὸν τύπο πρβλ. τὸ *κιγκάρι* τῆς Σινασοῦ». ἡ λ. συγκαταλέγεται [118] μεταξὺ ἐκείνων ποὺ χαρακτηρίζονται ὡς ἀγνώστου ἐτύμου. Ὁ Π. Καρολίδης [119] γράφει: «*Καγκάρι*. Παρὰ Καππαδόκαις καλεῖται οὕτω εἶδος φυτοῦ, ἐξ οὗ τῆς μὲν ῥίζης κατασκευάζεται μαστίχη, τοῖς δὲ καρποῖς χρῶνται, οἱ Φαρασιῶται ἰδίως, ἀντὶ καφέ. Ἡ λ. εἶναι προδήλως ἡ αὐτὴ τῇ Ἀρμενικῇ կանկար (καγκὰρ) = κινάρα. Ἀλλ' οὐδὲν δεικνύει ἂν ἡ Καππαδοκικὴ λ. παρελήφθη ἐκ τῆς Ἀρμενικῆς ἢ τανάπαλιν, ἢ ὅπερ πιθανώτερον, ἂν ἀρχικῶς ἡ λ. ἐν τῇ ἀρχικῇ σημασίᾳ αὐτῆς ἦτο κοινὴ ἀμφοτέραις ταῖς συγγενέσι γλώσσαις». Ὁ Ι. Σ. Ἀρχέλαος [120] ἔχει ἀποθησαυρίσει τὴ λ. *κιγκάρι* «Εἶδος φυτοῦ ἐξ οὗ ἐξάγεται ἐκ τῆς ῥίζης μαστίχη· *καγκάρι* λέξις Καππαδ.». Ὁ R. M. Dawkins [121], ἔχοντας λάβει ὑπόψη του τὴ γνώμη τοῦ Π. Καρολίδη γράφει: «Ὁ Καρολίδης συγκρίνει τὸ ἀρμενικὸ kankar = ἀγκινάρα, μιὰ σύγχρονη περσικὴ λέξη, ἀλλὰ στὴν καππαδοκικὴ ἔχει

---

113. Πρόκειται γιὰ τὴν τουρκοπερσικὴ λ. yegâne = μοναδικός, καὶ ὄχι γεκιατέ. *Ι. Χλωροῦ*, ὅ.π., τ. 2, σ. 2013α.

114. Derleme Sözlüğü, τ. 11, σ. 4231.

115. New Redhouse, σ. 121.

116. H. Wehr, ὅ.π., σ. 80α.

117. *Ι. Ι. Κεσίσογλου*, Τὸ γλωσσικὸ ἰδίωμα τοῦ Οὔλαγατς, Ἀθήνα 1951, σ. 117.

118. *Ι. Ι. Κεσίσογλου*, ὅ.π., σ. 117.

119. *Π. Καρολίδη*, ὅ.π., σ. 84.

120. *Ι. Σ. Ἀρχέλαου*, ὅ.π., σ. 244.

121. R. M. Dawkins, Modern Greek in Asia Minor, Cambridge 1916, σ. 605. Βλ. καὶ Paul de Lagarde, ὅ.π., σ. 51, ὁ ὁποῖος παραπέμπει στὸ ἔργο τοῦ Immanuel Löw, Aramaeische Pflanzennamen, Leipzig 1881, σ. 234. Ὁ Löw παραθέτει τὸ περσικὸ كنگر kangar = حرشف ḥarshaf = Κυνάρα ἡ σκόλυμος (Cynara scolymus).

εἰσχωρήσει ἀπὸ τὴν ἀρμενικὴ καὶ ὄχι ἀπὸ τὴν περσικὴ διὰ μέσου τῆς τουρκικῆς, καθὼς ἡ τουρκικὴ λ. γιὰ τὴν *ἀγκινάρα* εἶναι enginara (ἀγκινάρα)». Ἡ λ. *καγκάρι, κιγκάρι, κεν̂gὲρ'* δὲν ἀναφέρεται στὸ φυτὸ Κυνάρα ἡ σκόλυμος (Cynara scolymus), κοινῶς *ἀγκινάρα, ἀγκιναριά*, ἀλλὰ πρόκειται γιὰ τὸ φυτὸ Ἀτρακτυλὶς ἡ κομμιοφόρος [122] (Atractylis gummifera L. = Carlina gummifera Willd.), κοινῶς *ἀγριομαστιχιά, ἀξάστρα, ἀτρακλίδα, ἀτράξυλο, καλάγκαθο, μαστίχα τοῦ βουνοῦ, μαστιχάθαγκο, μαστιχομάραθο, χαμομηλιά, χαμολησός, χαμολεό.* Πρόκειται γιὰ τὸ φυτὸ Χαμαιλέων ὁ λευκὸς [123] γιὰ τὸ ὁποῖο ὁ Διοσκορίδης (III, 8, ἔκδ. Max Wellmann, Βερολίνο 1953) γράφει: «Χαμαιλέων λευκός, ὃν ἔνιοι ἰξίαν καλοῦσι διὰ τὸ ἔν τισι τόποις ἰξὸν εὑρίσκεσθαι πρὸς ταῖς ῥίζαις αὐτοῦ, ᾧ καὶ ἀντὶ μαστίχης αὐτῷ αἱ γυναῖκες χρῶνται· ἔχει φύλλα ὅμοια σιλλύβῳ ἢ σκολύμῳ, τραχύτερα μέντοι καὶ ὀξύτερα καὶ ἰσχυρότερα τοῦ μέλανος· καυλὸν δ' οὐκ ἔχει, ἀλλὰ ἀφίησιν ἐκ τοῦ μέσου ἄκανθαν ὁμοίαν ἐχίνῳ θαλασσίῳ ἢ κινάρᾳ».

Ἡ περσικὴ λ. [124] کنگر kangar = ἀκανθώδης ἀγκινάρα· ἀγριαγκινάρα, πέρασε στὴν ἀρμενικὴ [125] ὡς կանկար kankar, kangar = ἀγκινάρα, στὴν τουρκικὴ [126] کنگر kenger = Cynara scolymus, στὴν ἀραβικὴ [127] ὡς کنگر kankar = Ἄκανθος ἡ ἀπαλὴ (Acanthus mollis). Οἱ τύποι *κιγκάρι, κενgέρ'* προέρχονται ἀπὸ τὸ τουρκ. [128] kengir = ἕνα ἀκανθῶδες φυτὸ ἀπὸ τὴ ρίζα τοῦ ὁποίου βγαίνει μαστίχα· πρόκειται βέβαια γιὰ τὸ φυτὸ Atractylis gummifera ποὺ ὀνομάζεται στὴν ἀρμενικὴ [129] կարկար karkar, παραφθορὰ τοῦ kankar > ἑλλ. καγκάρι.

μασούρι

7. «*μασούρι* τὸ = τὸ πέρα ἀπὸ τὸ κανονικό, ὁ ἀνώτερος». (Β. Ἀν., σ. 120). Ἡ λ. προέρχεται ἀπὸ τὸ ἀρμενικὸ [130] մեծաւոր mes'avor = ἀνώτερος, ἀπὸ τὸ [131] մեծ mes'= μεγάλος, κοινῆς ἀρχῆς μὲ τὸ ἑλληνικὸ *μέγας*.

---

122. *Δ. Σ. Καββάδα*, ὅ.π., τ. 2, σ. 662. — *Π. Γεννάδιου*, Λεξικὸν Φυτολογικόν, τ. 1, Ἀθῆναι 1959 [2], σ. 438-39.

123. J. André, Lexique des termes de Botanique en Latin, Paris 1956, σ. 84. Στὸ φυτὸ Atractylis gummifera ἀναφέρονται καὶ οἱ λέξεις: carduus alba 2, carduus lactea, c. spina, c. varianus, chrysisceptron, helxine 1, ixia, sefra 1. Βλ. καὶ Bernhard Langravel, Botanik der Spaeteren Griechen, Berlin 1866, σ. 77.

124. S. Haim, ὅ.π., τ. 2, σ. 680α.

125. M. Bedrossian, ὅ.π., σ. 326α. — H. Hübschmann, ὅ.π., σ. 268. — Ambroise Calfa, ὅ.π., τ. 1, σ. 444α.

126. J. W. Redhouse, ὅ.π., σ. 1578α. — J. Th. Zenker, ὅ.π., σ. 764β.

127. R. Dozy, Supplément, τ. 2, σ. 503α.

128. Derleme Sözlüğü, τ. 8, σ. 2743.

129. Armenag K. Bedevian, Illustrated Polyglottic Dictionary of Plant Names, Cairo 1936, λῆμμα 571.

130. Rev. D. Khantrouni - M. Koushakdjan, Armenian-English Modern Dictionary, Beirut 1976, σ. 253α. — M. Bedrossian, ὅ.π., σ. 464α.

131. A. H. Yacoubian, English-Armenian and Armenian-English Dictionary, New York, σ. 133α. — Ambroise Calfa, ὅ.π., τ. 2, σ. 639α. — H. Hübschmann, ὅ.π., σ. 473. —

μαδδαλὰς

8. «*μαδ-δαλ-λὰς* ὁ, *μαδαλὰς* ὁ = ἀβραγιὰ ἢ τμῆμα κήπου, ποὺ χρησιμεύει γιὰ φυτώριο φυτῶν, διάφορων ζαρζαβατικῶν». (Β. Ἀν., σ. 120). Ἡ λ. παράγεται ἀπὸ τὸ τουρκ. [132] maşala = ἕνα κομμάτι γῆς, βραγιά· ἀρδευτικὸ κανάλι· ἡ τουρκικὴ λ. ἴσως δὲν εἶναι τουρκικῆς ἀρχῆς, πρβλ.: ἀραβ. [133] مَسَل masal = χείμαρρος, ἡ κοίτη τοῦ χείμαρρου.

ṭαγάṭδι

9. «*ṭαγάṭδι* τὸ=ζυμάρι, μισοψημένο ψωμὶ» καὶ «*ṭαγάṭδικο* τὸ=ἄζυμο ψωμί». (Β. Ἀν., σ. 120). Ὁ Π. Καρολίδης [134] ἀναφέρει γιὰ τὴ λ.: «Ἀρμεν. Բաղարձ (pawartch) = ἄζυμον. Προδήλως ἡ Καππαδοκικὴ λ. καὶ ἡ Ἀρμενικὴ εἰσὶν οὐ μόνον συγγενεῖς ἀλλὰ αἱ αὐταί. Ἀλλ' ἐντεῦθεν δὲν ἕπεται ὅτι ἡ Καππαδοκικὴ λ. εἶναι εἰλημμένη ἐκ τῆς Ἀρμενικῆς, πιθανώτερον μάλιστα φαίνεται τὸ ἀντίθετον, ὅτι δηλονότι ἡ Ἀρμενικὴ γλῶσσα παρέλαβε τὴν λ. ἐκ τῆς Καππαδοκικῆς... ἐν τῇ Ἀρμενικῇ δὲν ὑπάρχει ῥίζα ἐξηγοῦσα τὴν σημασίαν τῆς λ. ἐν ᾧ ἐν τῇ Ἑλληνικῇ καὶ Λατινικῇ, γλώσσαις συγγενεστέραις πρὸς τὴν ἀρχαίαν Καππαδοκικὴν παρὰ πρὸς τὴν Ἀρμενικήν, ὑπάρχει ἡ ῥ. *πάγ. πάγος*, πήγνυμι, piger (Σανσκρ. pag'ras = στερεός)».

Στὴν ἀρμενικὴ ἀπαντᾶ [135] ἡ λ. Բաղարջ pagharch = ἄζυμος ἄρτος, χωρὶς μαγιά· ὁ σχετισμὸς τῆς ἀρμενικῆς λ. μὲ τὴν καππαδοκικὴ εἶναι σωστός, γιατὶ ἡ λ. pagharch δὲν εἶναι ἀρμενικῆς ἀρχῆς, ἀλλὰ τὰ ὑπόλοιπα ποὺ ἀναφέρει εἶναι ἀμφίβολα. Τόσο ἡ ἀρμενικὴ ὅσο καὶ ἡ ἑλληνικὴ λ. προέρχονται ἀπὸ τὸ τουρκικὸ [136] pağarc, διαφορετικὸ τύπο τοῦ pağac = ψωμὶ ποὺ γίνεται ἀπὸ ζύμη χωρὶς ἁλάτι καὶ μαγιὰ καὶ ψήνεται σὲ διάπυρη τέφρα, μπουγάτσα, ποὺ βρίσκεται ἐπίσης καὶ ὡς: pağaça, pağas, paḫaç, pugaça, puğaça, ἀπὸ τὸ δόκιμο τουρκικὸ [137] poğaça (= μπουγάτσα) < ἰταλ. focaccia [138] = πλατὺ ψωμί.

Julius Pokorny, Indogermanisches etymologisches Wörterbuch, τ. 1, Munchen 1959, σ. 708. — Gr. Açarjan, ὅ.π., τ. 3, σ. 295.

132. Derleme Dergisi, τ. 3, σ. 1041. Derleme Sözlüğü, τ. 9, σ. 3133.

133. R. Dozy, Supplément, τ. 2, σ. 601α.— M. Sarı, El-Mevārid, σ. 1436α.— F. Steingass, Ar.-Engl., σ. 1002α.

134. *Π. Καρολίδη*, ὅ.π., σ. 94-95.

135. M. Bedrossian, ὅ.π., σ. 89α. — Ambroise Calfa, ὅ.π., τ. 1, σ. 143β.

136. Derleme Sözlüğü, τ. 9, σ. 3378-79.

137. *Ι. Χλωροῦ*, ὅ.π., τ. 1, σ. 382β: «بوغاچه ṭογάτσα, ὄν. πλακοῦς, κ. πήττα, λειψόπηττα, μπουγάτσα».

138. Ὁ *Σκ. Βυζάντιος*, ὅ.π., 1835, σ. 337, ἀναφέρει: «Μπογάτσα (ἀπὸ τοῦ Ἰταλ. focacia)». Ἡ ἰταλ. λ. focaccia ἀπαντᾷ στὴ μεσαιωνικὴ ἑλληνικὴ ὡς *φογάτζα*, Panus subcinerius (Du Cange, σ. 1686), καὶ *πογάτζα* (Du Cange, σ. 1188), ἀλβ. pogatše, pugatše, ρουμ. pogacie, οὐγγρ. pagácsa, σερβοκροατ. pògaça κλπ. — Carlo Battisti - Giovanni Alessio, Dizionario Etimologico Italiano, τ. 3, σ. 1673. — G. Meyer, Neugriechische Studien II, Wien 1894, σ. 51. — *Τοῦ ἴδιου*, Etymologisches Wörterbuch der albanesischen Sprache, Strassburg 1891, σ. 347. — Max. Vasmer, Russisches etymologisches Worterbuch, τ. 2, Heidelberg 1979, σ. 381-82.

ἑεβετσούκι

10. «*ἑεβετσούκι* τὸ = μάλλινο ὕφασμα» (Β. 'Αν., σ. 120). 'Η λ. παράγεται ἀπὸ τὸ τουρκικὸ [139] tevecik = μάλλινο σαλβάρι.

ἑσαντίρ(ης)

11. «*ἑσαντίρ(ης)* ὁ - *ἑσαντίρἑσα* ἡ - *ἑσαντίρι* τὸ = ἐξωμότης, ἄτακτος· ἔτσι ἔλεγαν οἱ Φαρασιῶτες καὶ τὸν Τοῦρκο, ποὺ μιλοῦσε φαρασιώτικα» (Β. 'Αν., σ. 120). 'Η λ. ἐτυμολογεῖται [140] ἀπὸ τὸ τουρκ. çandır = νόθος· σκληρός, τραχύς, καβγατζής, ὑπερόπτης.

ἑσάρι

12. «*ἑσάρι* τὸ = τρίχα, *τσάρ'* τὸ < μήπως ἀρβ. şar, πληθ. eşar». (Β. 'Αν.' σ. 120). 'Ο Π. Καρολίδης [141] γράφει: «*C'άρες* (τσάρες) = μαλλός, ἔριον. λ. Φαρ. 'Η ῥ. προδήλως κειρ, καρ. caro = κείρειν. Σανσκρ. car = πλήττειν. Τὸ 'Αρμεν. [illegible] = κόμη, ἀνήκει προδήλως εἰς τὴν αὐτὴν ῥίζαν. 'Αλλ' οὐδεὶς δύναται νὰ γείνῃ λόγος περὶ τῆς ἐκ τῆς 'Αρμενικῆς παραλήψεως τῆς Φαρασιωτικῆς λ. c'άρες, ἀφοῦ ἡ ἀρχικὴ ἔννοια τῆς κοινῆς 'Αρίας ῥίζης διετηρήθη κυριολεκτικώτερον ἐν τῇ Καππαδοκικῇ λ. σημαινούσῃ τὸ τμηθέν, τὸ κεκαρμένον παρὰ ἐν τῇ 'Αρμενικῇ». 'Η λ. ἀπαντᾷ καὶ στὴν ποντιακὴ διάλεκτο [142]: «*τζάριν* τό, Κερ. Τρίπ. *τζάρι* 'Αμ. *τζάρ*, Κοτ. Σάντ. Τραπ. Χαλκ. Λέξις ξένη. 1) Τρίχα ἀλόγου (χαίτης ἢ οὐρᾶς). 2) Πληθ. *τζάρἀ*: α) Σκωπτικῶς τὰ ἀραιὰ γένεια. β) Οἱ ἀραιοὶ κλῶνοι χαμοδένδρου τινός». 'Ο Χ. Συμεωνίδης [143] ἐτυμολογεῖ τὴν ποντιακὴ λ. ἀπὸ τὸ τουρκ. car.

Στὴν κλασικὴ ἀραβικὴ [144] συναντᾶται ἡ λ. شَعْر sha'r καὶ شَعَر sha'ar = τρίχες, μαλλιά, ποὺ πέρασε στὴν τουρκικὴ [145] ὡς şa'r = μαλλιά, κουρδικὴ [146] ša'r = τρίχες, περσικὴ [147] sha'r = μαλλιά. 'Η ἀραβικὴ λ. sha'r, sha'ar σχετίζεται μὲ τὸ ἑβραϊκὸ [148] se'ăr = μαλλιά, ἀκκαδικὸ šartu = μαλλιὰ κλπ. 'Η σημιτικὴ λ. βρίσκε-

---

139. Derleme Dergisi, τ. 3, σ. 1349. — Derleme Sözlüğü, τ. 10, σ. 3901.

140. Derleme Dergisi, τ. 1, σ. 302. — Derleme Sözlüğü, τ. 3, σ. 1068. — New Redhouse, σ. 239.

141. *Π. Καρολίδη*, ὅ.π., σ. 90. — Paul de Lagarde, ὅ.π., σ. 65. R. M. Dawkins, ὅ.π., σ. 653.

142. *Α. Α. Παπαδόπουλου*, ΙΛΠ 2, 377.

143. *Χ. Π. Συμεωνίδη*, Ποντιακὰ ἔτυμα ἀνατολικῆς προέλευσης, 'Αρχεῖον Πόντου 33, 1975-76, 254.

144. E. W. Lane, ὅ.π., τ. 4, σ. 1560α. — F. Steingass, Ar. — Engl., σ. 544α. — H. Wehr, ὅ.π., σ. 473β.

145. New Redhouse, σ. 1049.

146. M. Auguste Jaba - M. Ferdinard Justi, Dictionnaire Kurde-Français, St. Petersbourg 1879, σ. 257β.

147. F. Steingass, ὅ.π., σ. 746β.

148. Brown-Driver-Briggs, Heb. — Engl., σ. 972α. — Ludwig Koehler-Walter Baumgartner, Lexicon in Veteris Testamenti Libros, τ. 1, Leiden 1958, σ. 927β.

ται στὴν αἰγυπτιακὴ [149] ὡς s'rt = μαλλί, srt = μαλλιὰ (ζώου), δημώδη αἰγυπτ. s'rt = μαλλί, κοπτικὴ copt = μαλλὶ προβάτου, κατσίκας· ἴδιας ἀρχῆς ἴσως [150] εἶναι καὶ ἡ ἑλληνικὴ λ. *σισύρα* [151] = «τὸ παχὺ ἱμάτιον ἀπὸ αἰγείων δερμάτων». Ἔχουμε τουρκικὲς λέξεις ποὺ ἀρχίζουν ἀπὸ ş- καὶ τὸ ὁποῖο διατηρήθηκε στὴν ἑλληνική [152]: πρβλ.: şaşırmak (= συγχέω, παρανοῶ) > σᾶσουρδάω, şaşmak (= θαυμάζω, ἀπορῶ) > σᾶστιέ(ζ)ω κ.ἄ. Οἱ φωνητικὲς δυσκολίες καθιστοῦν τὴν ἐτυμολόγηση τῆς λ. ἀπὸ τὸ τουρκοαραβικὸ sa'r προβληματική.

Ὁ Χ. Συμεωνίδης [153] ἐτυμολογεῖ τὴ λ. ἀπὸ τὸ τουρκικὸ car, παραθέτοντας ἀμετάφραστη τὴν τουρκικὴ λέξη· χωρὶς νὰ εἶμαι βέβαιος, ἴσως μὲ αὐτὸ θέλει νὰ δείξει ὅτι ἡ τουρκικὴ λ. ἔχει τὴν ἴδια σημασία μὲ τὴν ποντιακή. Ἡ λ. car ἴσως ἀπαντᾶ καὶ μὲ τὴ σημασία «τρίχες, μαλλιά», ποὺ δὲν ἐπαλήθευσα μὲ τὰ βοηθήματα ποὺ χρησιμοποιῶ· πλησιέστερη πρὸς αὐτὴ τὴ σημασία βρίσκεται ἡ ἔννοια «τρίχινο κόσκινο». Ἡ τουρκικὴ λ. ὅμως προέρχεται ἀπὸ τὸ ἀρμενικὸ [154] ձար dzar = μαλλιά. μαλλιὰ τοῦ ἀλόγου. χαίτη, τρίχινο κόσκινο, γιὰ τὴν ὁποία ἔχουν προταθεῖ οἱ ἀκόλουθες κυρίως ἐτυμολογίες [155]. 1) Ἡ λ. dzar προέρχεται ἀπὸ τὸ ἀραβικὸ sha'r, sha'ar = μαλλιά. 2) Ὁ S. E. Mann σχετίζει τὴν ἀρμενικὴ λ. μὲ τὸ περσικὸ [156] جارو dzārū = σκούπα, σάρωθρο, ἀλλὰ ἡ περσικὴ λ. εἶναι ἀντὶ τοῦ πλήρους τύπου جاروب dzā-rob = σκούπα, ποὺ ἀπαντᾶ καὶ ὡς [157] dzāy-rob = σκούπα, ἀπὸ τὸ dzā ἢ dzāy = μέρος, κατοικία, καὶ τὸ روب rōb = σκούπισε, προστακτικὴ τοῦ ruftan = σκουπίζω, τρίβω. 3) Ὁ J. Pokorny [158] παράγει τὴ λ. ἀπὸ τὴ ρίζα *ğheri - καὶ τὴ σχετίζει μὲ τὸ ἑλλ. *χέρσος*, ἀλβ. derr = γουρούνι κλπ. Ἡ ἑλληνικὴ λ. προέρχεται ἀπὸ τὴν ἀρμενικὴ λ. dzar = μαλλιά, τρίχες, καὶ τὸ πιθανότερο εἶναι ἡ ἀρμενικὴ λ. νὰ εἶναι ἰνδοευρωπαϊκῆς ἀρχῆς.

---

149. J. Çerný, Coptic Etymological Dictionary, Cambridge 1976, σ. 162.

150. Heinrich Lewy, Die semitischen Fremdwörter im Griechischen, Berlin 1895, ἀνατ. 1970, σ. 86.

151. *Ἡσυχίου τοῦ Ἀλεξανδρέως* Λεξικόν, ἔκδ. M. Schmidt, ἀναστατικὴ ἔκδοσις 1975, σ. 1355.

152. *Β. Ἀναστασιάδη*, ὅ.π., 2, 1980, 110. — *Κωνστ. Κουκκίδη*, Λεξιλόγιον ἑλληνικῶν λέξεων παραγομένων ἐκ τῆς τουρκικῆς, Ἀθῆναι 1960, σ. 81-90.

153. Derleme Dergisi, τ. 1, σ. 247. — *Χ. Π. Συμεωνίδη*, Ἀρχεῖον Πόντου 33, 1975-76, 254. — *Κ. Καραποτόσογλου*, Δυσετυμολόγητες Ποντιακὲς λέξεις, Ἀρχεῖον Πόντου 37, 1982, 241, λῆμμα 200.

154. M. Bedrossian, ὅ.π., σ. 427α. — A. H. Yacoubian, ὅ.π., σ. 162. — Ambroise Calfa, ὅ.π., τ. 2, σ. 586.

155. Stuart E. Mann, Armenian and Indo-European, London 1963, σ. 110. — Gr. Açarjan, ὅ.π., τ. 3, σ. 147, ὅπου καὶ σχετικὴ βιβλιογραφία.

156. E. Steingass, ὅ.π., σ. 349β. — S. Haim, ὅ.π., τ. 1, σ. 526β.

157. *Τοῦ αὐτοῦ*, ὅ.π., σ. 354β. Ἡ νεοπερσικὴ λ. dzāy-rob συνεχίζει τὸν τύπο gyāg-rōb = σκούπα, τῆς Παχλαβί. — D. N. Machenzie, ὅ.π., σ. 39. Ἡ λ. gyāg ἢ giyāk = μέρος < *vivāka, ἀπ' ὅπου καὶ τὸ viyāk = μέρος. — H. S. Nyberg, ὅ.π., σ. 83 καὶ 217.

158. J. Pokorny, ὅ.π., σ. 445.

ἑσαρπανὰς

13. «*ἑσαρπανὰς* ὁ = παλιὸ μεταχειρισμένο παπούτσι γιὰ πέταμα» (Β. 'Αν. 120). 'Η λ. ἐτυμολογεῖται ἀπὸ τὸ τουρκ. [159] çarpana = παλιὸ παπούτσι.

ἑσί(χ)λα

14. «*ἑσί(χ)λα* ἐπίρρ. = μόνον πάντοτε, *ἑσίχλα* ἄσπρο = μόνον ἄσπρο» (Β. 'Αν., σ. 120). 'Η λ. παράγεται ἀπὸ τὸ τουρκ. [160] çıhla = μόνον.

χαλἑσὶ

15. «*χαλἑσὶ* τὸ = μεγάλο καζάνι, χάλκινος λέβητας, < ἴσως ἑλλ. χαλκός». (Β. 'Αν., σ. 120). 'Η λ. εἶναι ἀνατολική: τουρκ. [161] halgın = 1) λεκάνη. 2) μικρὸ μπακιρένιο καζάνι, ἀρμεν. [162] խալկին khalgin = μεγάλο καζάνι, ἀραβ. [163] خلقين khalqīn = καζάνι, ἀραβ. Παλαιστ. [164] khalqīn = λεκάνη, χάλκινο πιάτο. 'Η ἀραβικὴ λ. προέρχεται [165] ἀπὸ τὸ ἑλλ. [166] *χαλκεῖον*, *χαλκίον* = λέβητας, χύτρα, πρόκειται γιὰ ἀντιδάνειο τῆς ἑλληνικῆς.

χαπικὰς

16. «*χαπικὰς* ὁ = δισάκι, πρβ. τὸ τουρκικὸ heybe καὶ τῆς Ποντιακῆς διαλέκτου χἄιπἄ ἡ». (Β. 'Αν., σ. 120). 'Η λ. εἶναι ἀνατολική: τουρκ. [167] حقيبة hakibe = δισάκι, ἀπὸ τὸ ἀραβικὸ [168] ḥaqība = δισάκι· ἡ ἀραβικὴ λ. βρίσκεται στὴν τουρκικὴ [169] ὡς hakibe καὶ heybe ἔχοντας τὴν ἴδια σημασία. 'Η λ. εἶναι πιθανὸ νὰ προέρχεται κατευθείαν ἀπὸ τὴν ἀραβικὴ ὅπως δείχνει ἡ φωνητικὴ τῆς λ., ἀραβ. ḥaqība > *χακιπὰς > χαπικὰς μὲ ἀντιμετάθεση.

---

159. Derleme Dergisi, τ. 1, σ. 306. — Derleme Sözlüğü, τ. 3, σ. 1083. — New Redhouse, σ. 242.

160. Derleme Sözlüğü, τ. 3, σ. 1165.

161. Derleme Sözlüğü, τ. 7, σ. 2259.

162. D. Khantrouni - M. Koushakdjian, ὅ.π., σ. 147α.

163. F. Steingass, Ar. - Engl., σ. 338α. — R. Dozy, Supplément, τ. 1, σ. 400α. — J. B. Belot, Vocabulaire Arabe-Français, Beyrouth 1899[6], σ. 177α. — M. Sarı, El-Mevārid, σ. 438β.

164. Cl. Denizeau, Dictionnaire des parlers Arabes de Syrie, Liban et Palestine (Supplément au Dictionnaire Arabe-Français de A. Barthelemy), Paris 1960, σ. 153.

165. Karl Vollers, Beiträge zur Kenntis der lebenden arabischen Sprache in Aegypten, Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft 51, 1897, 296.

166. L-S-J [9], σ. 1972 καὶ 1973.

167. J. W. Redhouse, ὅ.π., σ. 795β. — J. Th. Zenker, ὅ.π., σ. 392α.

168. H. Wehr, ὅ.π., σ. 193β. — E. W. Lane, ὅ.π., τ. 2, σ. 610γ.

169. J. Deny, Grammaire de la langue Turque (Dialecte Osmanli), Paris 1921, σ. 61. — 'Η τουρκικὴ λ. heybe βρίσκεται στὸ ἰδίωμα τῆς Σμύρνης ὡς *χεῖμπὲς* καὶ *χιγμπὲς* ὁ, τὸ δισάκι. *Χρ. Σ. Σολομωνίδη*, Σμυρναϊκὸ γλωσσάριο, 'Αθήνα 1962, σ. 127.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΛΕΞΕΩΝ

Οἱ παραπομπὲς γίνονται στὶς σελίδες καὶ τὶς ὑποσημειώσεις.

Παρατήρηση: Σὲ ἀρκετὲς περιπτώσεις χρησιμοποιεῖται τὸ ç, περίπου ὅπως τὸ τουρκικὸ ç [tš], ἀντὶ τοῦ c μὲ ˇ ἀπὸ πάνω, γιατὶ δὲ βρέθηκε αὐτὸ τὸ τυπογραφικὸ στοιχεῖο.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ

ἀγκινάρα 279
ἀγκιναριὰ 279
ἄλης 275-77, ὑπ. 93
ἄλλος 276
ἄνακα 277
ἀδλανίχι 277
γιεκτοὺς 278
γιεκτούσσα 278
διάολος 276
ἐπαχὰς 278
ζαγανὸς ὑπ. 22
ζάγανος 263-67, ὑπ. 8, 18, 22, 33
ζαγάρι 264
ζαγάριον 264
ζάνος 264, ὑπ. 8
ζουλὸς 269
ζουρλὸς 269
ζοχάριν ὑπ. 96
θόλος 266
καγκάρι 278, 279
καραούσι 267-68
κάρπασος 267
κεῦgὲρ' 288-89
κιγκάρι 288, 289
κούζα 268-270, ὑπ. 39, 48
κούζα (=κούκλα) 269
κουζὶ 269, 270
κουζὶν 268
κουζοκέρας 269
κοῦζος 268, 269
κουζουλὸς 268, 269
κουλλὸς 269
κούτσα 269, ὑπ. 48
κουτσαγγεῖον 269
κουτσαγκίον 269
κουτσὸς 269
κόψα 269
κοψία 269
κυρβασία 267
κύσθος 269
λάσκαρις 276
Λιλὶθ 276
μαδαλὰς 280
μαδδαλὰς 280
μασούρι 279
μπογάτσα ὑπ. 138
παγάρτδι 280
παγάρτδικο 280
πογάτζα ὑπ. 138
σαγίνι 265
σαΐνι 265
δαδουρδάω 282
δαδτιέ(ζ)ω 282
δαχινᾶς ὑπ. 19
δαχίνι 265
δαχίνος ὑπ. 19
σισύρα 282
σκῖρος 266
σπάρος 266
συγκούριον 264, ὑπ. 15
τεβετδούκι 281
τζαγάνα 272
τζαγανὸς 266, 270-73, ὑπ. 22
τζάρ' 281
τζάρä 281
τζάρι 281
τζάριν 281
τζαχάνι 272
τζουράκιον 273-74
τσαγανὸς 266, 270-73, ὑπ. 22
τδαντίρ(ης) 281
τδαντίρι 281
τδαντίρτσα 281
τσάρ' 281
τσάρι 281-282
τδαρπανὰς 283
τδί(χ)λα 283
φογάτζα ὑπ. 138
χαΐπä 283
χαλκεῖον 283
χαλκίον 283
χαλτδὶ 283
χαπικὰς 283
χεῖμπὲς ὑπ. 169
χέρσος 282
χιγμπὲς ὑπ. 169
c'ares 281
cuso 268
kudzokéras 269
kuzzu 269

ΑΖΕΡΜΠΑΪΖΑΝΙΚΗ

āšnā 278

ΑΙΓΥΠΤΙΑΚΗ

srt 282
s'rt 282
s'rt (δημ. αἰγυπτ.) 282

ΑΚΚΑΔΙΚΗ

Lilītu ὑπ. 95
šartu 281

ΑΛΒΑΝΙΚΗ

derr 282
pogatše ὑπ. 138
pugatše ὑπ. 138

ΑΡΑΒΙΚΗ

bahīy 278
bāshaq 274
bāz 274

bāzī 274
eşar 281
fīnūs ὑπ. 96
ḫaqība 283
ḫarshaf ὑπ. 121
kankar 279
khalqīn 283
khalqīn (Ἀραβ. Παλαιστ.) 283
kūza 270, ὑπ. 49
masal 280
qalansuwat ὑπ. 3
qalanswat 267
qalāswat 267
qalsāat 267
qalsuwat 267
qulansiyat 267
s'aqr ὑπ. 14
şar 281
sha'ar 281, 282
shāhīn 274, ὑπ. 17
sha'r 281, 282
zahara ὑπ. 96
zuhara ὑπ. 96
zurraq 274, ὑπ. 87

ΑΡΑΜΑΪΚΗ

kuzā ὑπ. 49

ΑΡΜΕΝΙΚΗ

al 276
ali 276
dzar 282
kangar 279
kankar 278, 279
karkar 279
kenger 279
khalgin 283
mes' 279
mes'avor 279
pagharch 280
pawartch 280
shahēn ὑπ. 17

ΒΕΝΕΤΙΚΗ

gazanela ὑπ. 22

ΓΑΛΛΙΚΗ

courge 268, 269
cancre 271

ΓΕΩΡΓΙΑΝΗ

ali 276

ΕΒΡΑΪΚΗ

layla^{h} ὑπ. 95
Līlīth ὑπ. 95
se'ăr 281

ΙΣΠΑΝΙΚΗ

alcuza 270, ὑπ. 50
cangrejo 271
couza 270
zangano 270

ΙΤΑΛΙΚΗ

focaccia 280, ὑπ. 138
zanco 271

ΚΑΖΑΧΙΚΗ

šajan 273

ΚΑΡΑΚΑΛΠΑΚΙΚΗ

šajan 273

ΚΟΠΤΙΚΗ

copт 282

ΚΟΥΡΔΙΚΗ

āl 277
ša'r 281

ΛΑΖΙΚΗ

çağana 272

ΛΑΤΙΝΙΚΗ

carbasus 267
carduus alba ὑπ. 123
carduus lactea ὑπ. 123
carduus spina ὑπ. 123
carduus varianus ὑπ. 123
chrysisceptron ὑπ. 123
helxine ὑπ. 123
ixia ὑπ. 123
sefra ὑπ. 123

ΜΑΝΤΕΑΝΙΚΗ

kuza ὑπ. 49

ΝΤΑΡΗ

āl 277

ΟΥΓΓΡΙΚΗ

pogásca ὑπ. 138

ΟΥΡΝΤΟΥ

shāhīn ὑπ. 17

ΑΡΧΑΙΑ ΠΕΡΣΙΚΗ

*ā(x)šnāka ὑπ. 111

ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΗ ΠΕΡΣΙΚΗ

çaxr-vāk 274
''šn'g ὑπ. 111

ΠΑΧΛΑΒΙ

āšnāk 277, ὑπ. 111
giyāk ὑπ. 157
gyāk ὑπ. 157
gyāk-rōb ὑπ. 157
kūz ὑπ. 49
çark 284
çark 274
*vivāka ὑπ. 157
viyāk ὑπ. 157

ΠΕΡΣΙΚΗ

āl 277
āshnā ὑπ. 111
āšnā 277
āšnāī 277, 278
āšnāī dādan 277
bāz ὑπ. 12
çark 274
chang-ār ὑπ. 70
chargh 273, 274
charkh 273
dzā 282
dzā-rob 282
dzarū 282
dzāy 282
dzāy-rob 282, ὑπ. 157
kangar 279, ὑπ. 121

khār-chang ὑπ. 70
kūza ὑπ. 49
rōb 282
ruftan 282
shah ὑπ. 17
shāhbāz ὑπ. 12
shāhīn ὑπ. 17
sha'r 281
zağan ὑπ. 30
zaghan 266, 267
zurraq 274

ΡΟΥΜΑΝΙΚΗ

pogacie ὑπ. 138
zăgan 267

ΣΑΝΣΚΡΙΤΙΚΗ

çakra-vāká 284

ΣΕΡΒΟΚΡΟΑΤΙΚΗ

pȍgaça ὑπ. 138

ΣΥΡΙΑΚΗ

kuzā ὑπ. 49
Lelīthā ὑπ. 95

ΤΑΤΑΡΙΚΗ ΤΟΥ ΚΑΖΑΝ

çajban 273

ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΗ ΤΟΥΡΚΙΚΗ

çaδan 273

ΤΟΥΡΚΙΚΗ

al 276
āşinā 278
aşlanıḫ 277
aşlanık 277
aşmalık 277
aşna 277
aşnalıḫ 277
aşnalık 277
bahi 278
cağana 272, 273
cağna 272
cahana 272
cana 272
cane 272
canos 272, ὑπ. 24
car 281, 282
cayan 273
ciyangac 272
çadan 273
çağana 272
çağanos 272, ὑπ. 24
çağanoz 266, 270, 272, 273
çajan 273
çandır 281
çarpana 283
çayan 272, 273
cherg 273
çıhla 283
enginara 279
hakibe 283
halgın 283
heybe 283, ὑπ. 169
isparğos 266
kalansujet 268
kalansuwet 268
kalensüve ὑπ. 38
kulansijet 268
kulansiwet 268
lisarğos 266
maşala 280
naqā 277
pağac 280
pağaça 280
pağarc 280
pağas 280
paḫac 280
poğaça 280
pugaça 280
puğaça 280
sāna ὑπ. 24
sekiros 266
sungur ὑπ. 15
şahan (παλ. τουρκ.) ὑπ. 17
šāhīn ὑπ. 18
şahin 265
şa'r 281
şasırmak 282
şaşmak 282
tevecik 281
yegâne ὑπ. 113
yekti 278
zagnus 266
zağan 266, 267, ὑπ. 33
zağanos 265, 266, 267, 272, 273
zağanoz 266
zağar ὑπ. 14
zurraq 274

ΤΟΥΡΚΜΕΝΙΚΗ

çajan 273

ΤΣΑΓΚΑΤΑΪ

çajan 273
çajban 273

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΕΣ ΛΑΤΙΝΙΚΕΣ ΟΝΟΜΑΣΙΕΣ

Acanthus mollis 279
Accipiter albidus ὑπ. 12
Accipiter gentilis 264
Accipiter nisus 264
Anas casarca 274
Atractylis gummiifera 279
Bubo maximus 266
Cancer pagurus 266
Carlina gummifera 279
Cucurbita maxima 268, 269
Cynara scolymus 279
Elanus caeraleus 274
Falco biarmicus 273
Falco cherrung 273
Falco gyrfalco 267
Falco milvus 267
Falco rufus 267
Falco tinnunculus 273
Gypaetus barbatus 267
Gyps fulvus 264
Hypotriorchis aesalon 273
Lagenaria vulgaris 268, ὑπ. 44
Milvus migrans 266
Milvus milvus 266
Milvus regalis 266
Milvus rufus 267
Vultur fulvus 264

ANALECTES ÉTYMOLOGIQUES

Par C. CARAPOTOSOGLOU

Résumé

L'étude est divisée en deux parties, dont la première est consacrée à la recherche de l'étymon de certains mots grecs médiévaux, tels ζάγανος, τζουράκιον et autres, et la deuxième à l'étymologie jusqu'ici obscure de mots provenant des patois de l'Asie Mineure.